ประวัติ

วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร

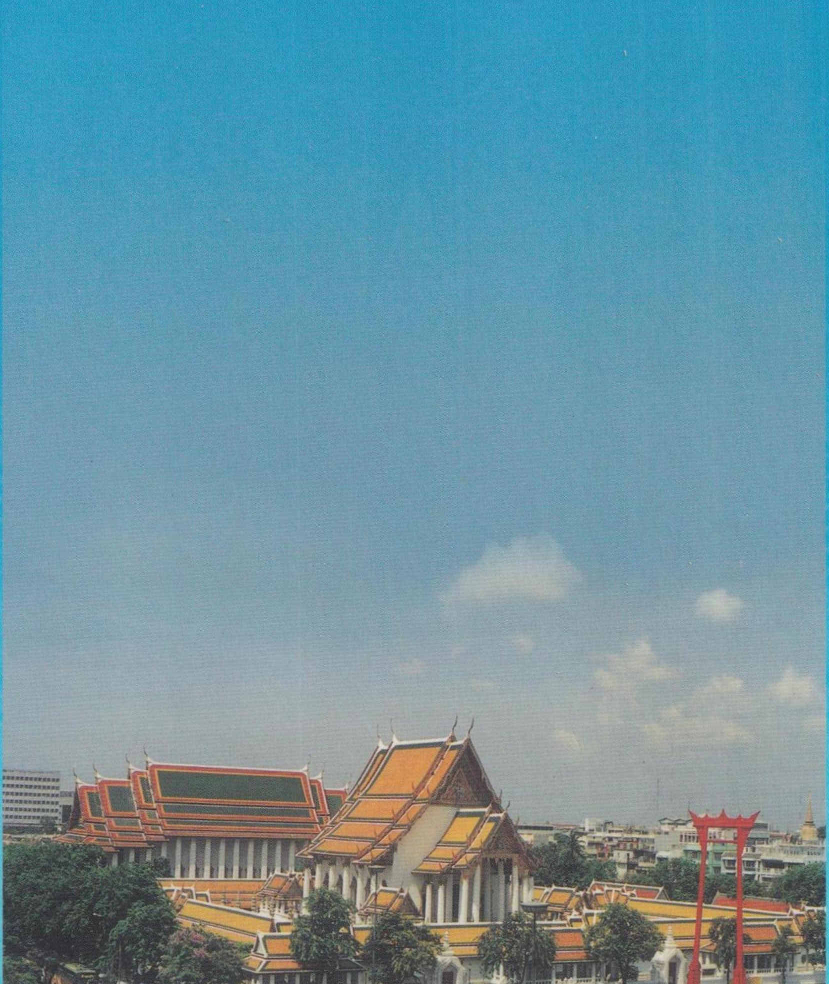

Wat Suthat Thepwararam

ประวัติวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร Wat Suthat Thepwararam

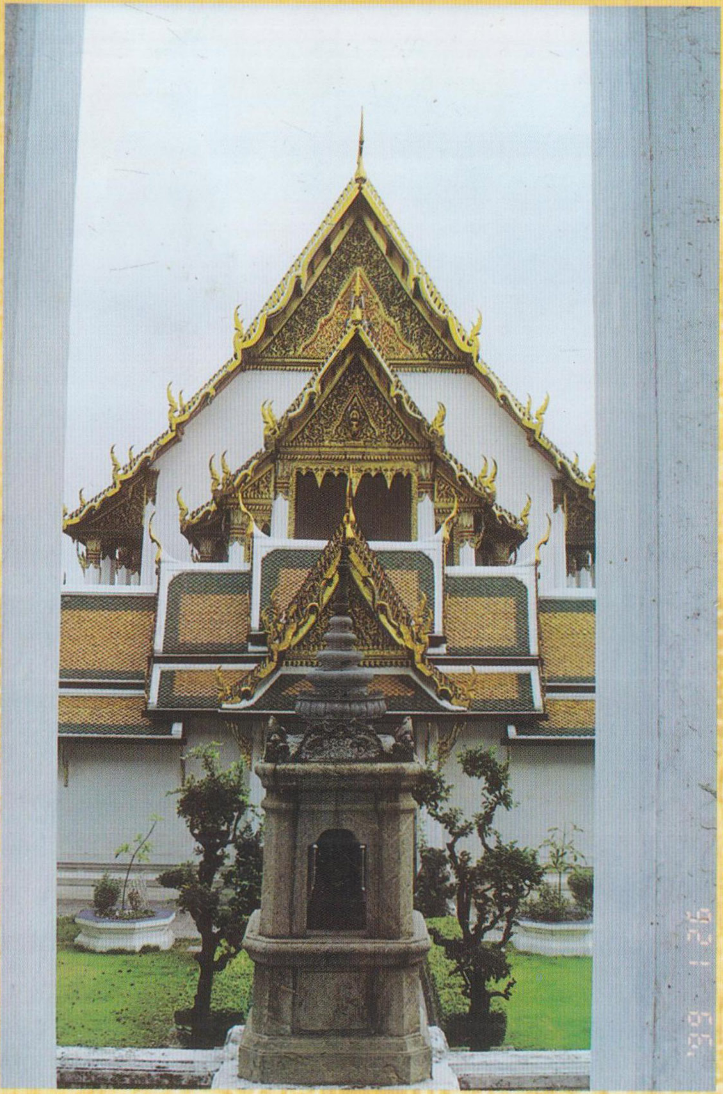

วัดสุทัศนเทพวราราม ราชวรมหาวิหาร

ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล เป็นพระโอรสของ**สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระบิดาแห่งวิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดีไทย** ทรงศึกษาจากวชิราวุธวิทยาลัย ทรงได้รับปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิตจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และทรงเดินทางไปศึกษาต่อยังประเทศฝรั่งเศสที่ Ecole du Louvre สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลป์และโบราณคดีของภาคตะวันออก รวมทั้งที่ Institute of Archaeology, University of London ทรงได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากสถาบันต่าง ๆ เช่น อักษรศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต (กิตติมศักดิ์) จุฬาลงกรณ์-มหาวิทยาลัย ประวัติศาสตร์ศิลปะดุษฎีบัณฑิต (กิตติมศักดิ์) มหาวิทยาลัยศิลปากร และประวัติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต (กิตติมศักดิ์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล เคยทรงและทรงดำรงตำแหน่งที่สำคัญ ๆ หลายตำแหน่งในหลายบทบาท ในสถาบันการศึกษาและวงการวิชาการ อาทิ อธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร ผู้อำนวยการศูนย์ภูมิภาคโบราณคดี และวิจิตรศิลป์ (สปาฟา) ขององค์การรัฐมนตรีศึกษาแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประธานกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนักนายกรัฐมนตรี ประธานคณะอนุกรรมการมรดกของชาติในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ และเคยทรงเป็นนายกสมาคมโบราณคดีแห่งประเทศไทย และนายกสมาคมประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเมื่อแรกตั้ง เป็นต้น

นายประพัฒน์ ตรีณรงค์ เกิดที่อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ได้ศึกษาภาษาบาลี สอบได้เปรียญธรรม ๖ ประโยค (ป.ธ. ๖) ที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ สอบได้ประกาศนียบัตรครูประถมพิเศษ (พ.ป.) และปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิต (ธ.บ.) จากมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)

นายประพัฒน์ ตรีณรงค์ ได้รับราชการและดำรงตำแหน่งต่าง ๆ เช่น เป็นครูใหญ่โรงเรียนวินิตศึกษา (มัธยม) จ.ลพบุรี ประจำแผนกเอกสารสำคัญ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เป็นอาจารย์สอนวิชาศาสนา คณะโบราณคดี เป็นบรรณาธิการนิตยสารศิลปากร กรมศิลปากร เป็นอนุกรรมการในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติหลายคณะ คือ อนุกรรมการวารสารไทย อนุกรรมการสดุดีบุคคลสำคัญ อนุกรรมการราชาศัพท์ อนุกรรมการมรดกของชาติ อนุกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีงานเขียนสารคดีเป็นบทความและหนังสือเล่มเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวรรณคดีอีกเป็นจำนวนมาก

คำนำ

วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร เป็นหนึ่งในหกพระอารามสำคัญที่สุดของประเทศไทย ตั้งอยู่ใจกลางเกาะรัตนโกสินทร์ คือกลางกรุงเทพมหานครในสมัยนั้น โดยมีพระศรีศากยมุนีเป็นประธานของพระอาราม ประดิษฐานทับใจเมือง ต้องด้วยตำรับมหาพิไชยสงครามและได้ความหมายตามปางพระพุทธรูปปางมารวิชัย คือ ชนะมาร อันเป็นความหมายหลักแห่งเมือง อโยธยา คือเมืองที่ไม่แพ้ใคร ยุคสมัยผ่านมากว่า ๒๐๐ ปี พิสูจน์ความจริงแล้วว่า เป็นไปตามพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช องค์ปฐมบรมราชจักรีวงศ์ ผู้สถาปนากรุงเทพมหานครที่ว่า

ตั้งใจจะอุปถัมภก ยอยกพระพุทธศาสนา
จะป้องกันขอบขัณฑสีมา รักษาประชาชนและมนตรี

เจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวราราม รูปปัจจุบันมีความตั้งใจอย่างแรงกล้าที่จะพัฒนาวัดให้สวยงาม จัดเป็นที่ประชุมฟังธรรมปฏิบัติธรรม เป็นมหาวิทยาลัยแห่งศิลปะที่สามารถศึกษาชื่นชมได้ทุกเวลา ทั้งยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชาวต่างประเทศ เป็นการเผยแพร่พุทธศาสนาและศิลปกรรมของไทย ปัญหาที่สำคัญที่สุดอยู่ที่เรื่องราวอันเป็นหลักฐานของวัดที่จะนำไปสู่จุดหมายทั้งของวัดและผู้เข้าวัด

เจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวราราม ได้มอบให้ บริษัท มรดกโลก จำกัด ทำการเรียบเรียงประวัติวัดสุทัศนเทพวรารามและทูลเชิญ ศ. หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล ให้ทรงพิจารณาตรวจแก้ หลังจากอาจารย์ประพัฒน์ ตรีณรงค์ ตรวจแล้วครั้งหนึ่งเพื่อให้สาระสมบูรณ์และเหมาะสมต่อการเข้าชมและนำชมยิ่งขึ้น วัดสุทัศนเทพวรารามได้จัดทำหนังสือประวัติวัดเป็น ๓ เรื่อง คือ คู่มือนำชมภาคภาษาไทย คู่มือนำชมภาคภาษาอังกฤษ และประวัติวัดสุทัศนเทพวรารามโดยละเอียด โดยมีเนื้อหาและรูปแบบแตกต่างกันออกไปดังเช่น คู่มือชมวัดฉบับนี้เป็นแบบแผ่นพับพกสะดวก ผู้ใช้เดินชมเองได้เพราะอธิบายตามเส้นทางเดิน ตั้งแต่ประตูวัดเป็นต้นมา

บัดนี้คู่มือนำชมวัดได้เสร็จสมบูรณ์แล้ว ขอถวายพระพรขอบพระทัย ศ. หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ขอขอบคุณ ขอบใจทุกท่านที่มีส่วนในโครงการเปิดวัดเป็นที่ท่องเที่ยวโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ที่จัดทำแผนพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวสนับสนุนด้านงบประมาณ และดำเนินการเปิดวัดเป็นที่ท่องเที่ยวได้จนแล้วเสร็จ

วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร

ที่ปรึกษา	=	พระวิสุทธาธิบดี (วีระ ภัททจารี ป.ธ. ๙) เจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวราราม ราชวรมหาวิหาร
	=	พระพิพิธธรรมสุนทร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวราราม ราชวรมหาวิหาร
	=	พระมหาสุภาพ จิตฺตสุโภ
บรรณาธิการร่วม	=	ศ. ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล
	=	อาจารย์ ประพัฒน์ ตรีณรงค์
ผู้อำนวยการโครงการ	=	นายพิสิฐ เจริญวงศ์
เรียบเรียง	=	นายพนพิพัฒน์ หอมหวาน
กองบรรณาธิการ	=	นายพิรักษ์ ชวนะเกรียงไกร
	=	นางสาวกษมา เกาไศยานนท์
	=	นางสาวพัชรี คุณะสาร
	=	นางสาวจรรยา เบญจพลวัฒนา
	=	นายพลกฤษณ์ แย้มกลิ่น
	=	นายศรายุธ จันทร์เฑียร
	=	นายสายัณห์ แจ่มหล้า
	=	นางสาวนภาพร เกตุกลัด
ถ่ายภาพ	=	พระพิธิธธรรมสุนทร
	=	นายสุนทร ปลื้มรุ่งโรจน์
	=	นายสุธี กฤษ์โสภี
แผนผังและภาพลายเส้น	=	นายนพพล โอฬาร
	=	นายสุรศักดิ์ พันธุ์บุตร
แบบปก	=	วัดสุทัศนเทพวราราม
	=	มูลนิธิวัดพระธรรมกาย

แผนที่กรุงเทพมหานครฯ แสดงตำแหน่งที่ตั้งของวัดสุทัศนเทพวราราม ซึ่งตั้งอยู่เกือบกึ่งกลางของกรุงเทพมหานคร ตามพระราชปรารภของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ที่มีพระราชประสงค์ให้วัดสุทัศนเทพวรารามเป็นวัดศูนย์กลางของกรุงเทพมหานคร

เกาะรัตนโกสินทร์

เกาะรัตนโกสินทร์ ตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง มีคลองบางลำภูและคลองโอ่งอ่างซึ่งขุดขึ้นใหม่เป็นคูเมืองด้านตะวันออก คลองบางลำภูบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยาทางด้านเหนือ คลองโอ่งอ่างบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยาทางด้านใต้ คลองคูเมืองเดิม (สมัยธนบุรี) หรือคลองหลอดเป็นคลองกลางเมือง

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ทรงสถาปนาราชธานี และประดิษฐานราชจักรีวงศ์แล้ว พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระบรมมหาราชวังเพื่อเป็นที่ประทับสำหรับพระมหากษัตริย์ และโปรดให้ก่อสร้างกำแพงและป้อมปราการ สำหรับป้องกันพระนครทำนุบำรุงอาณาประชาราษฎร์ให้มีความร่มเย็นเป็นสุข โปรดให้บูรณะบำรุงพระอารามต่าง ๆ และโปรดให้สถาปนาพระอารามเพื่อใช้เป็นสถานที่

วัดสุทัศนเทพวรารามเป็นวัดที่พระมหากษัตริย์โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่ประกอบพระราชกิจบำเพ็ญพระราชกุศล เป็นศูนย์รวมศาสนกิจต่าง ๆ ของศาสนิกชน มีความยิ่งใหญ่ตระการตาสมเป็นวัดที่ตั้งอยู่ใจกลางเมืองหลวง

ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล และบำเพ็ญกุศล ทรงบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนา ซึ่งในการทะนุบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนานั้น พระองค์ได้ทรงยึดแบบแผนบุรพมหากษัตริย์ของไทย เช่น การก่อสร้างวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร เป็นพระอารามหลวงกลางพระนครให้มีความสูงใหญ่วิจิตรงดงามเป็นสง่า การที่ทรงสร้างขึ้นกลางพระนครอาจทรงได้รับคติมาจากเมืองพระนครหลวง หรือพระนครธม ในประเทศกัมพูชา ซึ่งมีปราสาทบายน หรือไพชยนต์คือวิมานของพระอินทร์เป็นจุดศูนย์กลาง พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ มหาราชองค์สุดท้ายแห่งอาณาจักรขอม เป็นผู้สร้างขึ้นเมื่อทรงสร้างเมืองพระนครหลวง เพื่อป้องกันศัตรูคือพวกจามแห่งอาณาจักรจัมปามาตีแตกเหมือนครั้งก่อนหน้านั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสร้างวัดสุทัศนเทพวรารามขึ้นกลางพระนครก็คงจะเป็นแบบเดียวกัน คือเพื่อป้องกันมิให้พม่าตีแตกเหมือนพระนครศรีอยุธยา

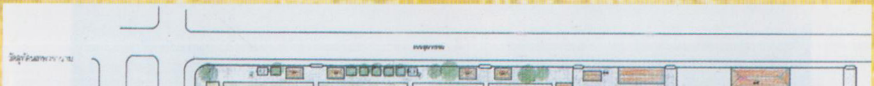

แผนผังวัดสุทัศนเทพวราราม แสดงให้เห็นถึงการวางผังเป็นอย่างดี
ก่อนที่จะทำการก่อสร้างสิ่งก่อสร้างภายในวัด

วัดสุทัศนเทพวราราม

วัดสุทัศนเทพวรารามเป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรมหาวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ ๑๔๖ ถนนบำรุงเมือง แขวงราชบพิธ เขตพระนคร กรุงเทพฯ มีชื่อเรียกกันเป็นสามัญหลายชื่อในสมัยโบราณ เช่น วัดพระใหญ่ วัดพระโต ซึ่งเป็นการเรียกตามลักษณะพระพุทธรูปสำคัญของวัด คือ พระศรีศากยมุนี วัดเสาชิงช้า เรียกตามสถานที่ตั้งซึ่งอยู่ใกล้กับเสาชิงช้าเทวสถานของพราหมณ์กลางเมือง วัดมหาสุทธาวาส เป็นนามที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ พระราชทาน อันหมายถึงสวรรค์ชั้นพรหมโลกชื่อสุทธาวาส วัดสุทัศนเทพธาราม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ พระราชทาน **และวัดสุทัศนเทพวราราม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ พระราชทาน** ทั้งสองชื่อนี้หมายถึงสุทัสสนนครบนเขาพระสุเมรุศูนย์กลางของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ที่ประทับของพระอินทร์

บริเวณที่ตั้งของวัดสุทัศนเทพวรารามอยู่เกือบกึ่งกลางของกรุงเทพมหานคร เปรียบเสมือนเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางจักรวาล เป็นศูนย์รวมของสรรพสิ่งที่น่าสนใจ รูปแบบการก่อสร้างของสิ่งก่อสร้างภายในวัดมีทั้งคติธรรมปริศนาธรรมสัญลักษณ์ที่ต้องขบคิดตีปัญหาให้เข้าใจ การวางผังการก่อสร้าง ก็ทำอย่างเป็นระบบเป็นระเบียบสวยงาม เป็นจุดเด่นและเป็นศรีสง่าแก่บ้านเมือง

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ปฐมกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดสุทัศนเทพวรารามขึ้นเพื่อให้เป็นวัดที่สำคัญที่ตั้งอยู่กลางกรุงเทพมหานคร ดังมีปรากฏข้อความอยู่ในบันทึกของกรมหลวงนรินทรเทวี ที่กล่าวว่า "พระโองการรับสั่งให้สร้างวัดขึ้นกลางพระนคร ให้สูงเท่าวัดพะนันเชิง ให้พระพิเรนทรเทพขึ้นไปรับพระใหญ่ ณ เมืองโศกโขไทยชลอเลื่อนลงมากรุง ประทับท่าสมโภช ๗ วัน

พระเกี้ยวหรือพระจุลมงกุฎ เครื่องหมายพระราชลัญจกรในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ยอดซุ้มประตูวัดสุทัศนฯ มีลักษณะคล้ายพระจุลมงกุฎจึงเรียกว่าทรงพระเกี้ยวแปลง

ฯลฯ” โดยเริ่มจาก**การกำหนดพระฤกษ์ขุดรากพระวิหารหลวงในวันจันทร์ที่ ๑ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๓๕๐** เมื่อการก่อสร้างพระวิหารหลวงและสร้างฐานชุกชีเสร็จแล้วโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระศรีศากยมุนีจากวิหารหลวงวัดมหาธาตุเมืองสุโขทัยมาประดิษฐานบนฐานชุกชีพระวิหารหลวงวัดสุทัศนเทพวราราม **วันที่ ๙ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๓๕๑**

กำแพงวัดสุทัศนเทพวราราม

กำแพงเป็นเครื่องกำหนดขอบเขตให้เป็นสัดส่วน เป็นเครื่องแสดงเขตพระอารามให้ผู้ที่เข้ามาภายในแสดงกิริยาวาจาที่สำรวม กำแพงก่อล้อมวัดทั้งหมดมีสามด้าน คือ ด้านทิศเหนือติดกับถนนบำรุงเมือง ด้านทิศตะวันออกติดกับถนนอุณากรรณ และด้านทิศตะวันตกติดกับถนนตีทอง ส่วนทางด้านทิศใต้ที่ติดกับถนนลงท่า ปัจจุบันไม่มีเพราะใช้ตึกแถวอาคารพาณิชย์กั้นแทน กำแพงทั้งสามด้านเป็นกำแพงก่ออิฐถือปูนทาสีขาว สูง ๑.๙๔ เมตร หนา ๐.๘๕ เมตร แต่ละด้านมีช่องซุ้มประตู บานประตูเป็นไม้ปิด-เปิด สร้างห่างกันเป็นระยะ ๆ ด้านทิศเหนือ ๓ ซุ้ม ด้านทิศตะวันออก และทิศตะวันตก ด้านละ ๖ ซุ้ม รวมทั้งหมดเป็น ๑๕ ซุ้ม

ซุ้มประตูวัดเป็นซุ้มประตูยอดทรงจุลมงกุฎ หรือพระเกี้ยวแปลง
หน้าบันปูนปั้นสวยงาม บานประตูไม้สองบาน

ซุ้มประตูเดิมเป็นซุ้มแบบจตุรมุขได้รับการปฏิสังขรณ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาล ที่ ๕ เป็นซุ้มประตูยอด มีผังเป็นรูปกากบาท หลังคาซุ้มคล้ายทรงบัวคว่ำถัดขึ้นไปเป็นส่วนยอดประกอบด้วยชั้นบัวเจิม ซ้อนลดหลั่นกัน ยอดสุดเป็นทรงบัวตูมกับเม็ดน้ำค้าง ลักษณะเช่นนี้คล้ายกับซุ้มประตูวัดราชโอรสารามและประตูเทวาภิรมย์ในพระบรมมหาราชวัง เรียกประตูลักษณะนี้ว่า ซุ้มทรงมงกุฎ หรือทรงพระเกี้ยวแปลง

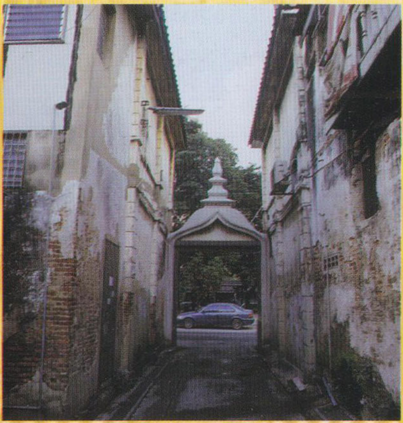

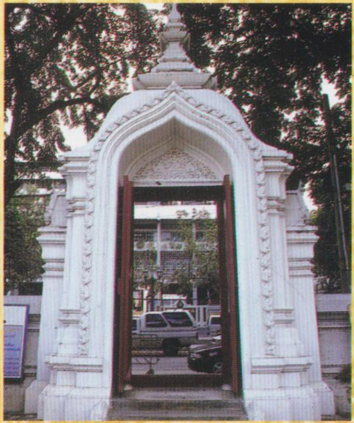

ซุ้มประตูยอดทรงจุลมงกุฎหรือพระเกี้ยวแปลงระหว่างตึกอาคารพาณิชย์

ศาลายกพื้นสูงระดับกำแพงวัดเรียกว่า ศาลาลอย

ศาลาลอย

ศาลามีฐานหรือยกพื้นสูงอยู่ระดับเดียวกับกำแพง เรียงกันอยู่ตามแนวกำแพงด้านหน้าหรือด้านทิศเหนือทั้งหมด **๔ หลัง** รูปแบบทรงไทยผสมจีนและยุโรป หลังคาทรงจั่วมุงกระเบื้อง หน้าบันปูนปั้นศาลาหลังริมที่อยู่ด้านตะวันออก เป็นศาลาเปลื้องเครื่องของพระมหากษัตริย์ก่อนที่จะเสด็จเข้าสู่พระวิหาร ศาลาหลังที่ ๒ ถัดจากศาลาเปลื้องเครื่องมีเกยสำหรับเทียบเสด็จเข้าด้านหน้า ซึ่งยังมีเกยสำหรับเทียบอยู่ สำหรับศาลาอีกสองหลังถัดไปนั้นคงเป็นสถานที่สำหรับประทับทอดพระเนตรการพระราชพิธีโล้ชิงช้าของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ในสมัยก่อน

หน้าบันปูนปั้นลายดอกลายเถาใบไม้

ศาลาลอย หลังที่สองนับจากด้านทิศตะวันออกมีเกยเทียบพระราชพาหนะ ในสมัยก่อนเมื่อพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศ์เสด็จมา จะเสด็จขึ้นที่ศาลานี้

ศาลาลอยยกพื้นสูงระดับกำแพงวัด เพื่อจะได้ทอดพระเนตรพิธีโล้ชิงช้าชัดเจน

พระวิหารคด *(พระระเบียงคด)*

พระวิหารคด (พระระเบียงคด) สร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ล้อมพระวิหารหลวง ทั้ง ๔ ด้าน ความกว้าง ๘๙.๖๐ เมตร ความยาว ๙๘.๘๗ เมตร ระหว่างกลางพระระเบียงคดแต่ละด้าน **มีประตูซุ้มจตุรมุข** หน้าบันลำยองไม้แกะจำหลักลายปิดทองประดับกระจกสี เป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ พื้นหลังเป็นลายกนกก้านออกช่อหางโต

บานประตูพระวิหารคดเป็นบานไม้ขนาดใหญ่ มีลายรดน้ำรูปเซี่ยวกาง (ทวารบาล) ยืนบนหลังกิเลน เชิงบานเป็นภาพสัตว์หิมพานต์ต่าง ๆ เช่น นรมฤค กินรี ราชสีห์ คชสีห์ นกหัสดี นกเทศ เหมราช ฯลฯ ภาพหลังบานประตูเป็นภาพเขียนสีน้ำมันรูปตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ ด้านนอกเป็นผนังทึบกั้นเป็นกำแพงโดยตลอด ภายในพระวิหารคดเป็นโถงเสารับจั่วหลังคาเปิดเข้าหาพระวิหาร

ในพระวิหารคดเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปิดทอง ๑๕๖ องค์ ส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ มีพระพุทธรูปปางมารวิชัยบ้างเฉพาะที่มุมของพระวิหารคด พระพุทธรูปเหล่านี้ประดิษฐานบนฐานชุกชี ปิดทองคำเปลว ประดับกระจกสี พื้นฝาผนังด้านหลังของพระพุทธรูป มีภาพจิตรกรรมฝาผนังเขียนด้วยสีฝุ่นเป็นลายดอกไม้ร่วง หมายถึงดอกมณฑารพ ดอกไม้แห่งสรวงสวรรค์ที่ตกมาบูชาเฉพาะพระพุทธเจ้า แทรกภาพดอกไม้ด้วยนก และสัตว์ปีกบนพื้นแดงคร่ำหรือสีคราม

หลังคาจตุรมุขพระวิหารคดเป็นรูปกากบาททั้ง ๔ มุม ภายในของมุมพระวิหารคดทั้ง ๔ มุมนี้ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย ซึ่งจะต่างจากพระพุทธรูปที่ประดิษฐานเรียงรายอยู่ทั้ง ๔ ด้านของพระวิหารคดที่เป็นปางสมาธิราบทั้งหมด

ซุ้มประตูพระวิหารคดทั้ง ๔ ซุ้ม และมุมพระวิหารคดทั้ง ๔ มุมเป็นหลังคาทรงจตุรมุข แต่ละจุดจะมีหน้าบัน ๒ ด้าน คือซุ้มประตูจะมีหน้าบันด้านนอกและด้านใน ส่วนมุมของพระวิหารคดที่มีแนวพุ่งตรงมาชนกันเลยออกไปเป็นรูปกากบาทมีหน้าบันด้านนอก ๒ บานลายหน้าบันทั้งหมดเป็นรูปเดียวกัน คือแกะสลักไม้ปิดทอง กลางกรอบแกะเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ

ซุ้มประตูระหว่างกลางแนวพระวิหารคดทั้ง ๔ ด้าน ผนังด้านนอกก่ออิฐถือปูนทึบกั้นเป็นกำแพงล้อมรอบพระวิหารหลวง

หน้าบันพระวิหารคดไม้จำหลักลายรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ

หน้าบานประตูพระวิหารคดเป็นลายรดน้ำรูปเซี่ยวกาง (ทวารบาล) ยืนบนหลังกิเลน และมีสัตว์หิมพานต์ประกอบลาย **วัดต่าง ๆ นิยมใช้รูปเซี่ยวกางประดับ**ตกแต่งโดยเฉพาะที่บานประตูวัดหรือบานประตูกำแพงแก้วอุโบสถวิหารเพราะเชื่อว่าเซี่ยวกางนี้สามารถปกป้องคุ้มครองภัยจากอสูรชั่วร้ายได้ คงจะนิยมกันมากตั้งแต่**สมัยรัชกาลที่ ๓**

ซุ้มประตูจตุรมุขด้านในมองเห็นเสาเหลี่ยมรับหลังคาเรียงเป็นแนวเปิดเข้าหาพระวิหารหลวงภายในพระวิหารคด ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นปิดทอง **ทั้งหมด ๑๕๖ องค์ ๕๖ คือจำนวนพยางค์ในบทพุทธคุณ (อิติปิ โส ฯลฯ ภควาติ.)**

หลังบานประตูพระวิหารคดเป็นภาพจิตรกรรมสีน้ำมัน รูปตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ เป็นการเน้นวรรณกรรมพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑

พระพุทธรูปปูนปั้นปิดทองคำเปลวปางสมาธิราบที่ประดิษฐานตามแนวพระวิหารคดทั้ง ๔ ด้าน

ผนังพระวิหารคดด้านในหลังพระพุทธรูปมีภาพจิตกรรมฝาผนังรูปดอกไม้ร่วงแทรกด้วยนกและผีเสื้อ พื้นแดงคร่ำหรือครามหมายถึงดอกมณฑารพซึ่งเป็นดอกไม้แห่งสวรรค์ที่ตกมาบูชาเฉพาะพระพุทธเจ้า

พระวิหารหลวงเป็นอาคารเครื่องก่อที่มีความสูงเด่นกว่าศาสนสถานอื่นทั้งหมด ฐาน ๓ ชั้น แต่ละชั้นสูงประมาณ ๒ เมตร รวมแล้วสูงประมาณ ๖ เมตรจากพื้นดิน

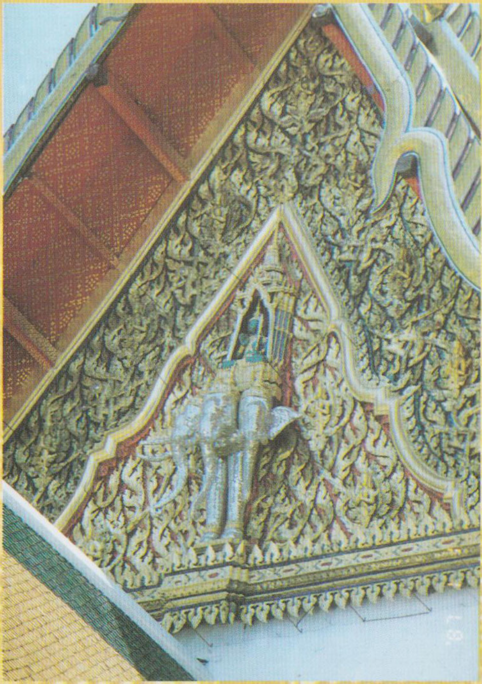

หน้าบันหลังคาประธานพระวิหารหลวงแกะสลักไม้ปิดทองประดับกระจกสี กรอบลาย กนกเครือวัลย์ออกช่อเทพนม กลางกรอบรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของกรุงเทพมหานคร เทพคือพระอินทร์นี้อาจหมายถึงพระมหากษัตริย์ ซึ่งเปรียบเป็นสมมติเทพ หรือผู้แบ่งภาคมาจากเทพคุ้มครองมนุษย์

พระอินทร์เป็นเทพองค์หนึ่งในบรรดาเทพที่รักษาป้องกันภัยประจำทิศทั้ง ๔ เรียกว่าจตุโลกบาล คือ

พระอินทร์ เทพประจำทิศตะวันออก
พระวรุณ เทพประจำทิศตะวันตก
พระยม เทพประจำทิศใต้
พระกุเวร เทพประจำทิศเหนือ

พระอินทร์เป็นเทพที่พิทักษ์รักษาพระพุทธศาสนารักษาคุณงามความดี ประทับอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ปกครองเมืองสุทัสสนนคร ที่ตั้งอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุ พระอินทร์มีชื่อเรียกหลายชื่อ แต่ที่คุ้นเคยกันมาก คือ ท้าวสักกเทวราช พระอินทร์ ท้าวมัฆวาน เป็นต้น ผิวกายพระอินทร์เป็นสีเขียว มีวัชระและธนูเป็นอาวุธใช้ประหารศัตรูหรือพวกอสูรที่มาทำลายโลก และมีร่างแหเพื่อเอาไว้ขังศัตรูที่จับมาได้ พระอินทร์มีเทพบริวารองค์หนึ่ง

ที่ในเวลาปกติแล้วจะมีร่างเป็นเทพผู้ชาย แต่ถ้าพระอินทร์จะเสด็จประพาสที่ใดจะแปลงร่างเป็นช้างใหญ่มีสามเศียรเรียกว่าช้างเอราวัณ เป็นพาหนะให้ประทับ

ศิลาอาสน์ของพระอินทร์มีชื่อเรียกว่า บัณฑุกัมพล มีความยาว ๖๐ โยชน์ กว้าง ๕๐ โยชน์ หนา ๑๕ โยชน์ ยุบลงเหมือนฟองน้ำขณะประทับและฟูขึ้นเหมือนเดิมเมื่อลุกขึ้น แต่ถ้าขณะที่พระอินทร์ประทับอยู่ ศิลาอาสน์ร้อนหรือแข็งกระด้างก็แสดงว่าจะต้องมีเหตุการณ์เกิดขึ้น คือ พระอินทร์จะสิ้นอายุ พระอินทร์จะสิ้นบุญ สัตว์อื่นที่มีอานุภาพกว่าอยู่บริเวณนั้น เพราะเดชแห่งศีลของสมณพราหมณ์ที่บำเพ็ญตบะเพื่อวัตถุประสงค์สิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือมีเหตุการณ์เดือดร้อนเกิดขึ้นในมนุษยโลก ซึ่งพระอินทร์จะต้องเสด็จลงมาแก้ไข

หน้าบันหลังคามุขพระวิหารหลวงแกะสลักไม้ปิดทองประดับกระจกเช่นเดียวกับหลังคาประธาน ต่างแต่รูปในกรอบตรงกลางที่เป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ หมายเป็นพระมหากษัตริย์แบ่งภาคมาจากเทพเพื่อคุ้มครองโลกมนุษย์

พระนารายณ์หรือพระวิษณุเป็นเทพเทวราชที่ปกป้องคุ้มครองภัยได้ทั้ง ๓ โลก สามารถปราบยุคเข็ญได้ ที่ประทับของพระองค์เรียกว่า ไวกูณฐ์นาถ อยู่ใต้เกษียรสมุทร เป็นทองทั้งแผ่น มีอาณาเขตแปดหมื่นโยชน์ วิมานเป็นแก้ว เสาและช่อฟ้าใบระกาเป็นเพชรพลอย ในเวลาปกติพระองค์จะบรรทมบนบัลลังก์หลังพญาอนันตนาคราช ในเวลาเสด็จประพาสที่ใด มีครุฑเป็นพาหนะ พระนารายณ์มี ๔ กร อาวุธมี ๕ อย่าง คือ สังข์ จักร คทา ธนู และพระขรรค์ มีสีกายที่เปลี่ยนไปตามความดีและความชั่วของมนุษย์ที่สะท้อนไปหา เช่น

ถ้ามนุษย์ประกอบกรรมดีที่สุด พระองค์มีกายสีขาว

ถ้ามนุษย์มีความดี สามในสี่ พระองค์มีกายสีแดง

ถ้ามนุษย์มีความดี สองในสี่ พระองค์มีกายสีเหลือง

ถ้ามนุษย์มีความดี หนึ่งในสี่ พระองค์มีกายสีดำหรือสีดอกอัญชัน

ในเวลาพระนารายณ์เสด็จไปปราบหมู่มารต่าง ๆ พระองค์จะทรงแปลงเพศหรืออวตารเป็นรูปต่าง ๆ เช่น

มัสยาวตาร เป็นปลา
กูรมาวตาร เป็นเต่า
วราหาวตาร เป็นหมู
นรสิงหาวตาร เป็นครึ่งคนครึ่งสิงห์
วามนาวตาร เป็นพราหมณ์วามน
ปรศุรามาวตาร เป็นปรศุราม
รามจันทราวตาร เป็นพระราม
กฤษณาวตาร เป็นพระกฤษณะ
พุทธาวตาร เป็นพระพุทธเจ้า
กัลกยาวตาร เป็นกัลกี ในอนาคต

ครุฑกับพระนารายณ์นั้นมีฤทธิ์เท่า ๆ กัน รบกันเท่าไรก็ไม่รู้จักแพ้ชนะ จึงตกลงเป็นมิตรกัน แต่มีข้อสัญญากันว่าเมื่อนั่งพญาครุฑต้องนั่งสูงกว่า เวลาเดินทางครุฑต้องเป็นพาหนะให้พระนารายณ์ทรง

พระวิหารหลวง

พระวิหารหลวงเป็นอาคารเครื่องก่อขนาด ๕ ห้อง กว้าง ๒๓.๘๔ เมตร ยาว ๒๖.๒๕ เมตร โครงสร้างหลังคาเป็นจั่ว มีหลังคาประธาน ๑ ตับ มีชั้นซ้อน (หลังคามุข) ทางด้านหน้าและด้านหลังข้างละ ๑ ชั้น และมีหลังคาปีกนกลาดลงจากหลังคาประธานข้างละ ๓ ตับ หลังคามุขทางด้านหน้าและด้านหลังมีหลังคาปีกนกลาดลงข้างละ ๒ ตับ มีเสารับมุขเป็นเสาสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง จำนวน ๑๒ ต้น ทั้งสองด้านรวม ๒๔ ต้น และเสานางเรียงด้านข้าง ด้านละ ๖ ต้น รวมทั้งหมดจึงเป็นเสา ๓๖ ต้น เสานางเรียงและเสารับมุขหัวเสาเป็นปูนปั้นรูป

บัวแวงปิดทองประดับกระจกสี ชายคามีคันทวยรับเชิงชายหลังคาหัวเสาละ ๑ ตัว ด้านละ ๖ ตัว รวมทั้งหมด ๔ ด้าน ๒๔ ตัว แนวฝาผนังด้านนอกมีเสานางแนบด้านละ ๖ ต้น มีบัวหัวเสาเช่นเดียวกับเสานางเรียง หน้าบันพระวิหารหลวงมี ๒ ชั้น คือ หน้าบันจั่วหลังคาประธาน เป็นไม้จำหลักปิดทองประดับกระจกเป็นลายกระหนกเครือวัลย์ออกช่อเทพนม ตรงกลางเป็นกรอบซุ้ม ภายในกรอบซุ้มมีรูปพระอินทร์ประทับอยู่ในเวชยันตรวิมานประดิษฐานอยู่เหนือกระพองช้างเอราวัณ

บานประตูพระวิหารหลวงเป็นบานไม้แกะสลักลายลึกเป็นรูปพฤกษามีกิ่งก้านใบและดอกตระหวัดเกาะเกี่ยวอ่อนช้อยงดงามมีสัตว์เกาะเหนี่ยวเหมือนธรรมชาติลวดลายเหล่านี้เป็นฝีพระหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า นภาลัย รัชกาลที่ ๒ ที่ทรงกำหนดลักษณะลายแบบวิธีการแกะและเริ่มแกะด้วยพระองค์ก่อนแล้วโปรดเกล้าฯ ให้ช่างฝีมือแกะต่อเป็นบานประตูที่งดงามหาที่เปรียบมิได้ น่าเสียดายที่**ปัจจุบันโดนไฟไหม้บางส่วนและเก็บรักษาอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร**

บานประตูไม้แกะสลักทั้งหมด ๖ ประตู คือ ด้านหน้าพระวิหาร ๓ ประตู ด้านหลังพระวิหาร ๓ ประตู ประตูกลางทางด้านหลังนี้เป็นบานประตูไม้ลายรดน้ำ รูปพันธุ์พฤกษา บานประตูนี้สร้างขึ้นใหม่แทนของเดิมที่ย้ายไปติดด้านหน้า

หน้าบันมุขมีรูปแบบคล้ายหน้าบันจั่วประธาน แต่ตรงกลางหน้าบันเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑในกรอบซุ้ม

ด้านหน้าและด้านหลังของพระวิหารมีประตูทางเข้าด้านละ ๓ ช่อง ด้านข้างมีหน้าต่าง ด้านละ ๕ ช่อง ซุ้มประตูและซุ้มหน้าต่างเป็นซุ้มบันแถลงที่ซ้อนกัน ๒ ชั้น เป็นปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสีบานประตูเป็นไม้แผ่นเดียวงดงามตลอดทั้งแผ่นขนาดกว้าง ๑.๓๐ เมตร สูง ๕.๖๔ เมตร หนา ๐.๑๖ เมตร จำหลักลายต้นพฤกษาที่สลักลึกมีกิ่งก้านเกาะเกี่ยวซ้อนกันอย่างงดงาม เป็นศิลปกรรมฝีพระหัตถ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ที่ทรงกำหนดลักษณะลายแบบ วิธีแกะสลักและทรงเริ่มจำหลักด้วยพระองค์เอง

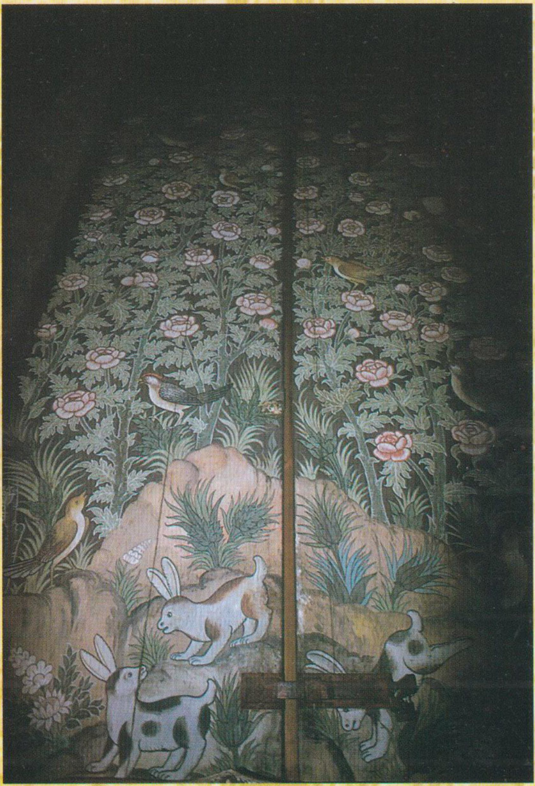

จิตรกรรมหลังบานประตู ประตูกลางด้านหลังพระวิหารที่สร้างขึ้นใหม่นี้เป็นรูปดอกไม้และกิ่งพันธุ์พฤกษา มีนกนานาพันธุ์สีสันต่าง ๆ เกาะเกี่ยว กระต่ายกระโดดโลดเต้นอยู่ด้านล่างภาพ

ลายหน้าต่างเดิมเป็นลวดลายจำหลักรูปแก้วชิงดวงปิดทองประดับกระจกสีได้รับการแก้ไขในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ โดยทำเป็นลวดลายปูนน้ำมันปั้นปิดทองคำเปลวรูปต้นไม้เขามอและสัตว์ป่าปิดลายแก้วชิงดวง

ฐานประทักษิณล้อมพระวิหาร ๓ ชั้น คือ ชั้นบนสุดเริ่มจากฐานปัทม์ของพระวิหารถึงแนวเสานางเรียง ฐานประทักษิณชั้นต่อมาเป็นที่ตั้งของถะศิลารายรอบพระวิหารทั้ง ๔ ด้าน จำนวน ๒๘ ถะ ต่อลงมาเป็นลานประทักษิณชั้นล่างที่กว้างที่สุดไปจนถึงพระระเบียงคด ฐานประทักษิณแต่ละชั้นจะมีพนักกั้น มีช่องซุ้มสำหรับตามประทีปตลอดแนวพนักกั้นทุกชั้นในเวลามีงานนักขัตฤกษ์หรือการเฉลิมฉลองตอนกลางคืนจะตามประทีปเทียนไฟตลอดแนวช่องพนักกั้นพระวิหารหลวง จะเป็นภาพที่วิจิตรแปลกตาอีกแบบหนึ่ง

ภาพจิตรกรรมฝาผนังหน้าและหลังบานประตูพระวิหารหลวงด้านหน้า

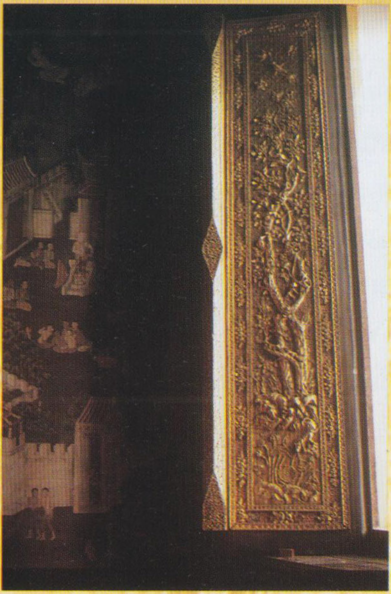

บานหน้าต่างพระวิหารหลวงด้านนอกเดิมประดับกระจกสีเป็นลายแก้วชิงดวงแล้วได้รับการตกแต่งเพิ่มเติมโดยปั้นปูนน้ำมันแบบโบราณเป็นรูปต้นไม้เขามอและรูปสัตว์ เป็นลายนูนต่ำปิดทองคำเปลวลวดลายอ่อนช้อยวิจิตรงดงามยิ่ง

กระจกสีที่เป็นลายแก้วชิงดวงเดิมปรากฏลายเป็นฉากหลังงดงามมองแล้วเพลิดเพลิน

พระศรีศากยมุนี

พระศรีศากยมุนีเป็นพระประธานในพระวิหารหลวงวัดสุทัศนเทพวราราม หล่อด้วยสำริดที่ใหญ่กว่าพระพุทธรูปหล่อองค์อื่น ๆ ซึ่งปรากฏในประเทศไทย ขนาด**หน้าตักกว้าง ๖.๒๕ เมตร** เดิมพระศรีศากยมุนีเป็นพระประธานในพระวิหารหลวง**วัดมหาธาตุกลางเมืองสุโขทัย** มีศิลาจารึกวัดป่ามะม่วงกล่าวอ้างถึงว่า พระมหาธรรมราชาลิไท กษัตริย์ราชวงศ์พระร่วง (พ.ศ. ๑๘๙๐-๑๙๑๙ ปีครองราชย์) แห่งสุโขทัย โปรดเกล้าฯ ให้หล่อและทำการฉลองในปีพุทธศักราช **๑๙๐๔**

พระพุทธลักษณะพระศรีศากยมุนีเป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาอยู่ในท่าปางมารวิชัย พระหัตถ์ซ้ายหงายวางบนพระเพลา ครองจีวรห่มเฉียง ชายสังฆาฏิยาวลงมาถึงระดับพระนาภี มีปลายเป็นสองแฉกเขี้ยวตะขาบ ลักษณะพระองค์ค่อนข้างสั้น

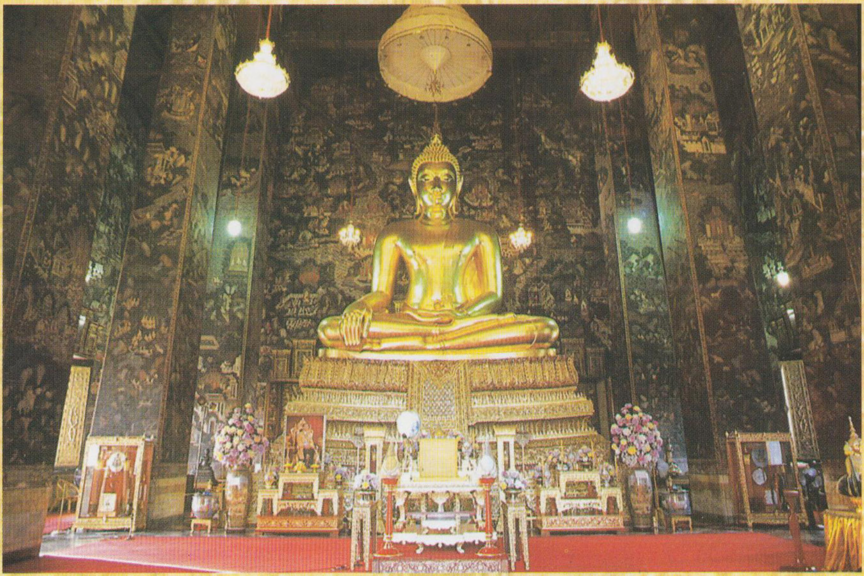

พระศรีศากยมุนีพระประธานในพระวิหารหลวง ประดิษฐานบนฐานชุกชีปิดทองประดับกระจกสีงดงาม

บั้นพระองค์เล็ก พระอังสาใหญ่ หัวพระถันโปน ลักษณะพระพักตร์และพระเศียรที่ปรากฏ คือ พระรัศมีเป็นเปลวสูงตั้งอยู่บนพระอุษณีษะรูปมะนาวตัด เส้นพระศกขมวดเล็กแบบก้นหอย พระพักตร์รูปไข่เกือบกลม พระขนงโก่งแยกออกจากกัน ระหว่างพระขนงมีพระอุณาโลมคั่นอยู่ พระนาสิกงุ้ม พระโอษฐ์อมยิ้มเล็กน้อย พระหนุกลม

พระศรีศากยมุนีประดิษฐานบนฐานชุกชีแบบฐานลายแข้งสิงห์ ตลอดทั้งฐานชุกชีประดับลายปูนปั้นเป็นลายดอกลายเถา ลายเทศ ปิดทองคำเปลวประดับกระจกสีทั้งหลัง

ภาพสลักสมัยทวารวดีด้านหลังฐานชุกชี

ภาพสลักศิลาติดประดับอยู่ทางด้านหลังฐานชุกชีพระศรีศากยมุนี เป็นภาพสลักนูนต่ำขนาดสูง ๒.๔๐ เมตร กว้าง ๐.๙๕ เมตร อยู่ในกรอบลายใบเทศ ภาพสลักแผ่นนี้นับเป็นศิลปกรรมชิ้นเอกของวัดชิ้นหนึ่ง มีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๓ สมัยทวารวดี สันนิษฐานว่าอาจย้ายมาจากจังหวัดนครปฐม การสลักแบ่งภาพออกเป็นสองตอน ตอนล่างเป็นพุทธประวัติปางยมกปาฏิหาริย์ พระพุทธเจ้าประทับอยู่ตรงกลาง พระอินทร์และพระพรหมยืนถือแส้อยู่ทั้งสองข้าง ใต้เบื้องพระยุคลบาทพระพุทธเจ้ามีดอกบัวขนาดใหญ่รองรับ ดอกบัวนี้ประคองอยู่โดยพระยานาคซึ่งมีร่างกายเป็นมนุษย์แต่มีเศียรเป็นนาค ๗ เศียรแผ่พังพานอยู่เบื้องหลัง พระยานาคนี้สมมติว่าอยู่ใต้บาดาลอันเป็นสถานที่รองรับก้านบัวซึ่งเป็นแกนของมนุษยโลก ใต้บัลลังก์ด้านหนึ่งของพระองค์มีบรรดาเจ้านาย ซึ่งเสด็จมาแสดงความชื่นชมในปาฏิหาริย์ของพระพุทธองค์ และอีกด้านหนึ่งก็คือนักบวชที่พ่ายแพ้ นักบวชเหล่านี้ก็คือพวกดาบสเปลือยกายและดาบสเกล้าผมสูง ซึ่งไม่อาจจะต่อสู้กับปาฏิหาริย์ของพระพุทธองค์ได้ เหนือนั้นขึ้นไปมีเหล่าเทวดากำลังประนมหัตถ์แสดงคารวะต่อพระพุทธองค์อยู่ด้วยความเคารพ เบื้องหลังบัลลังก์คือต้นมะม่วงที่เกิดจากปาฏิหาริย์กิ่งก้านรองรับพระพุทธรูปปางต่าง ๆ พระพุทธรูปเหล่านี้แสดงปางด้วยพระหัตถ์ขวาหรือพระหัตถ์ซ้ายเพื่อให้ได้สัดส่วนกันเป็นคู่ ๆ ภาพตอนบนขึ้นไปเป็นภาพพระพุทธเจ้ากำลังประทับบน

ภาพสลักนูนต่ำสมัยทวารวดีที่มีคุณค่า ในด้านประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลปะยิ่งประดิษฐาน อยู่ด้านหลังพระศรีศากยมุนี เป็นภาพสลักเรื่องพุทธประวัติ ๒ ตอน คือปางยมกปาฏิหาริย์และปางเทศนาโปรดพระพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

บัลลังก์ในสวรรค์มีพระอินทร์และพระพรหมยืนถือแส้อยู่สองข้าง เบื้องหลังด้านขวาของพระพุทธองค์พระพุทธมารดากำลังประทับอยู่ แวดล้อมด้วยเทวดาองค์อื่น ๆ จากสวรรค์ชั้นต่าง ๆ มาชุมนุมกันเพื่อฟังพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมแด่พระพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

จิตรกรรมในพระวิหารหลวง

พระวิหารหลวงวัดสุทัศนฯมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่งดงามที่สุดแห่งหนึ่งในกรุงรัตนโกสินทร์ โครงสร้างส่วนต่าง ๆ ภายในมีภาพจิตรกรรมประดับอยู่โดยตลอดทุกส่วนจนไม่มีที่ว่าง และเป็นที่น่าชมมาก เช่น

๑. จิตรกรรมที่ผนังตั้งแต่เชิงผนังจรดเพดาน เป็นภาพเรื่องพระอดีตพุทธเจ้า **๒๘ องค์** มีศิลาจารึกอธิบายภาพกำกับไว้ใต้ห้องภาพ พรรณนาพระประวัติของพระพุทธเจ้าองค์นั้น ๆ ไว้โดยบริบูรณ์

๒. จิตรกรรมที่เสาในประธานทั้งหมดมี ๘ ต้น เป็นเสาสี่เหลี่ยมมีจิตรกรรมทั้งสี่ด้านเรื่องไตรภูมิโลกยสัณฐาน มีศิลาจารึกกำกับที่เชิงเสาทุกต้น

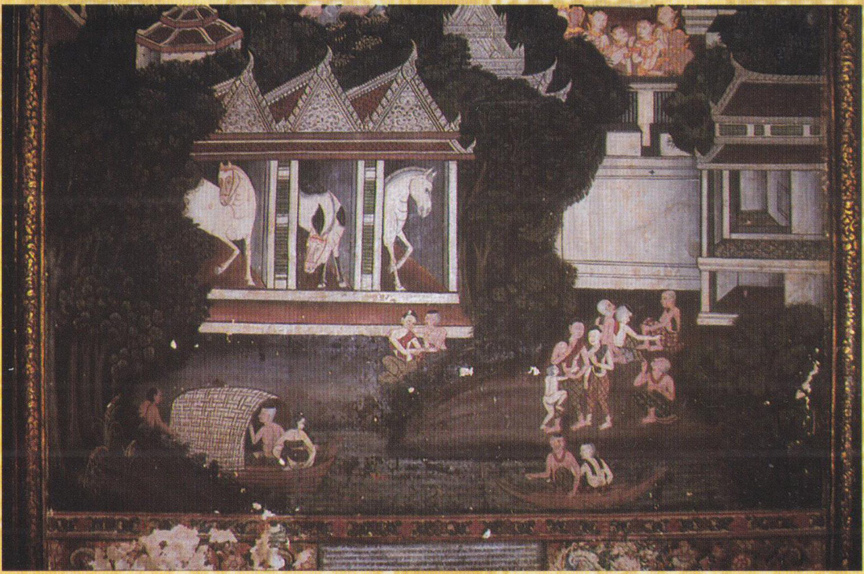

ภาพจิตรกรรมฝาผนังเชิงผนัง เรื่องอดีตพุทธเจ้า ใต้ภาพมีแผ่นจารึกบรรยายเรื่องประจำภาพ

๓. จิตรกรรมบนขื่อหรือทับหลังเสาในประธาน เป็นภาพเรื่องพุทธประวัติตอน พระพุทธเจ้าโปรดเทพบนชั้นดาว-ดึงส์สวรรค์

๔. จิตรกรรมที่แผ่นไม้หลังบานประตูและหน้าต่างเป็นภาพทวารบาลและเทพในศาสนาพราหมณ์

๕. จิตรกรรมที่บานแผละประตูและหน้าต่างเป็นภาพการตั้งเครื่องบูชาแบบจีน

๖. จิตรกรรมในกรอบติดประดับเหนือช่องประตูและหน้าต่าง เป็นภาพสัตว์หิมพานต์ รวม ๔๘ ภาพ

๗. ที่เพดานเป็นลายปิดทองล่องชาด

ศิลาจารึกที่ติดไว้บรรยายภาพเชิงฝาผนังและเชิงเสา ลักษณะตัวจารึกเป็นอักษรไทยภาษาไทย ดำเนินเรื่องตามคัมภีร์พุทธวงศ์ คัมภีร์สัมบิณฑิตมหา-นิทาน คัมภีร์วิสุทธวิลาสินีอรรถกถา คัมภีร์เตภูมิกถาและชาดก

ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เชิงผนัง เรื่องอดีตพุทธเจ้า ใต้ภาพมีแผ่นจารึกเรื่องราวประจำภาพ

หลังบานประตูพระวิหารหลวงเป็นภาพจิตรกรรมรูปเทพในลัทธิศาสนาพราหมณ์ บานแผละทั้งสองข้างของประตูเป็นภาพเครื่องตั้งบูชาแบบจีน

ภาพหลังบานหน้าต่างรูปเทพในศาสนาพราหมณ์บานแผละทั้งสองข้างเป็นภาพเครื่องตั้งแบบจีน

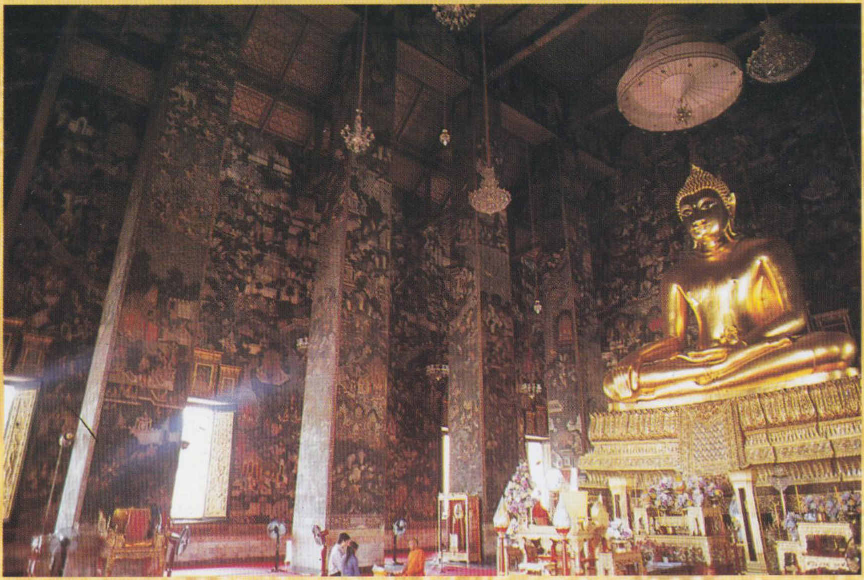

เสาประธานในพระวิหารหลวงเป็นภาพจิตรกรรมในไตรภูมิโลกยสัณฐานทั้ง ๘ ต้น

จิตรกรรมในกรอบติดประดับเหนือช่องบานประตูและหน้าต่างพระวิหารหลวง**ทั้งหมด ๔๘ ภาพ** เป็นภาพสัตว์หิมพานต์ที่มีลีลางดงามยิ่ง

ภาพจิตรกรรมฝาผนังด้านหลังพระวิหารหลวงเป็นภาพพุทธประวัติอดีตพระพุทธเจ้า **๒๗ พระองค์**

พระพุทธรูปปางตื่นบรรทมห้อยพระบาทบนพระคันธกุฎี เป็นพระอาการต่อจากบรรทม ประดิษฐานในพระวิหารทิศด้านตะวันตกเฉียงเหนือ

พระวิหารทิศ

มุมฐานประทักษิณชั้นบนทั้ง ๔ มุม มีวิหารทิศตั้งอยู่ ลักษณะเหมือนกันทุกหลัง คือเป็นอาคารโถงขนาด ๔ ห้อง หลังคามุขยื่นด้านหน้าและหลัง ช่อฟ้าใบระกาหางหงส์นาคสะดุ้ง เป็นไม้จำหลักลายลงรัก ประดับกระจกสี หน้าบันไม้จำหลักลายปิดทองประดับด้วยกระจกสี คันทวยเป็นไม้จำหลักลายปิดทองประดับกระจกสีรับเชิงชาย เสาสี่เหลี่ยมมีบัวหัวเสารับคานคอสองจำนวน ๑๐ ต้น ระหว่าง เสามีพนักประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีเขียวปรุลายของจีน พื้นปูด้วยหินอ่อน

พระวิหารทิศบนฐานพระวิหารหลวงชั้นบนมีอยู่ทั้ง ๔ มุม

หลังทิศตะวันออกเฉียงเหนือประดิษฐานพระพุทธรูป ๒ องค์ พระประธานเป็นพระพุทธรูปปางไสยาสน์กับพระพุทธรูปปางห้ามสมุทรทรงเครื่องน้อย

หลังทิศตะวันตกเฉียงเหนือประดิษฐานพระพุทธรูป ๒ องค์ พระประธานปางตื่นบรรทม กับพระพุทธรูปปางประทานพร

หลังทิศตะวันออกเฉียงใต้ประดิษฐานพระพุทธรูป ๒ องค์ พระประธานปางครองจีวร กับพระพุทธรูปปางห้ามสมุทรทรงเครื่องน้อยศิราภรณ์ทรงเทริด

หลังทิศตะวันออกเฉียงใต้ประดิษฐานพระพุทธรูป ๒ องค์ พระประธานปางฉันภัตตาหาร พระหัตถ์ขวาลอยอยู่เหนือพระเพลา กับพระพุทธรูปปางห้ามสมุทร

การดูพระพุทธรูปประจำวิหารทิศนี้ให้เวียนซ้ายเป็นอุตราวัฏ จะนับได้ดังนี้ คือปางไสยาสน์ ตื่นบรรทม ครองจีวร เสด็จออกบิณฑบาต และฉันภัตตาหาร

ถะรายพระวิหาร

ถะเป็นเครื่อง**ศิลาจีน**รูปแบบคล้ายอาคาร ๖ เหลี่ยมซ้อนกันขึ้นไป ๖ ชั้น แต่ละชั้นมีช่องโปร่งซึ่งเป็นลักษณะของเรือนไฟใช้ตามประทีป **ถะรายพระวิหารทั้งหมด ๒๘ ถะ หมายถึงพระอดีตพุทธ ๒๘ พระองค์**

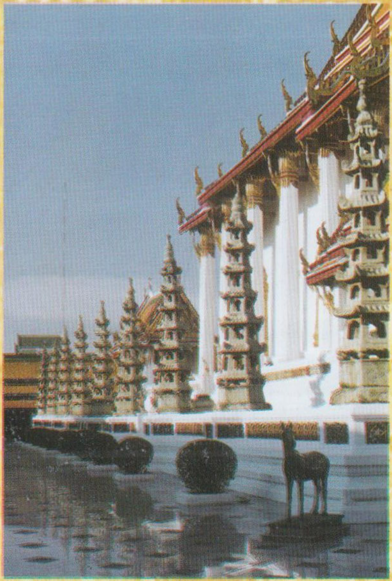

เครื่องศิลาจีนที่เรียกว่า ถะ มีตั้งอยู่บนพนักฐานพระวิหารหลวงชั้นที่ ๒ รอบพระวิหารหลวง ทั้งหมด ๒๘ ถะ

เก๋งจีนหน้าพระวิหาร

เครื่องศิลาสลักจีน ประดับอยู่ที่ลานประทักษิณชั้นล่างด้านหน้าพระวิหารหลวง มีลักษณะเป็นปราสาทแบบจีน ตั้งอยู่บนตั่งขาสิงห์ ล้อมรอบด้วยตุ๊กตารูปสัตว์ฉากหลังเป็นเขามอ เครื่องสลักศิลาชุดนี้ เดิมตั้งอยู่บนลานประทักษิณชั้นบน ย้ายลงมาตั้งบนลานประทักษิณชั้นล่าง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ จากลักษณะที่ตั้งเดิม หมายถึง วิมานไพชยนต์ของพระอินทร์แห่งเมืองสุทัสสนนคร บนเขาพระสุเมรุศูนย์กลางแห่งจักรวาล

เครื่องศิลาจีนรูปเก๋งจีน ตั้งอยู่บนลานประทักษิณชั้นล่าง ด้านหน้าพระวิหารหลวง

เขาพระสุเมรุและป่าหิมพานต์ตั้งอยู่บนลานประทักษิณพระวิหารหลวงชั้นล่างด้านหลัง เป็นภูเขาที่สลักจากศิลาจีน มีรูปฤๅษีและสัตว์ที่สลักศิลาเช่นกันประกอบอยู่โดยรอบ สมมุติเป็นเขาพระสุเมรุที่เป็นศูนย์กลางจักรวาลเขาลูกนี้เดิมเป็นฉากสำหรับแสดงโขนกลางแปลงในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ เมื่อพระองค์สวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ได้ถวายพระอารามแห่งนี้เพื่อเทียบให้เป็นคติแก่จักรวาลกับพระวิหารหลวง

ม้าสำริด

รูปม้าหล่อด้วยสำริดจำนวน **๘ ตัว** ประดับอยู่มุมฐานประทักษิณชั้นกลางและชั้นล่างมุมละ ๑ ตัว ม้าสำริดนี้หล่อขึ้นเมื่อ **พ.ศ.๒๓๘๙** โดยช่างไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ม้าทั้งหมดนี้ทรงโปรดฯ ให้สร้างเพื่อเป็นที่รำลึกถึงม้ากัณฐกะซึ่งเป็นพาหนะที่นำเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกผนวช (บวช) การประดับด้วยเครื่องสำริดเช่นนี้จะเห็นได้หลายแห่ง เช่น ช้างสำริด ที่ลานประทักษิณพระอุโบสถวัด

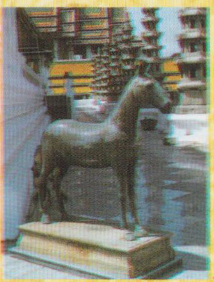

ม้าสำริดตั้งประดับอยู่บนชั้นล่างและลานชั้นกลาง มุมพระวิหารหลวง

พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘

อรุณราชวราราม รูปสางแปลงสำริดที่ลานประทักษิณพระอุโบสถ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นต้น

พระบรมราชานุสาวรีย์ รัชกาลที่ ๘

วัดสุทัศนเทพวราราม ถือกันว่าเป็นพระอารามประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ เพราะทรงมีความเกี่ยวข้องกับวัด คือ เมื่อคราวเสด็จนิวัติพระนครครั้งแรก ได้เสด็จมาที่วัดนี้ และทรงพระราชปรารภว่าสถานที่วัดสุทัศนฯ ร่มเย็นน่าอยู่ และเมื่อทรงประกอบพระราชพิธีแสดงพระองค์เป็นพุทธมามกะ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สกลมหาสังฆปริณายก (แพ ติสสเทโว) ทรงเป็นพุทธมามกาจารย์และถวายโอวาท เมื่อพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลเสด็จสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บรรจุพระบรมราชสรีรางคารพระบรมเชษฐาธิราชเจ้าไว้ ณ ผ้าทิพย์ เบื้องหน้า

ฐานชุกชีพระศรีศากยมุนี ใน**วันที่ ๙ มิถุนายน** ซึ่งเป็นวันคล้ายวันเสด็จสวรรคต จะจัดพิธีบำเพ็ญพระราชกุศล ณ วัดสุทัศนฯ นี้เป็นประจำทุกปี

พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ ประดิษฐานไว้บริเวณลานประทักษิณ ชั้นล่างมุมทิศตะวันตกเฉียงเหนือพระวิหารหลวง พระบรมรูปหล่อด้วยสำริด ประทับยืน ขนาดเท่าพระองค์จริง ทรงฉลองพระองค์ชุดจอมทัพ แท่นประดิษฐานเป็นหินอ่อนยกแท่นสูงระดับเหนือศีรษะ ตั้งพระบรมรูปและแท่นตั้งพุ่มดอกไม้ ซึ่งหล่อด้วยสำริดอยู่ต่ำลงมาเล็กน้อยด้านหน้ามีจารึกแผ่นทองเหลืองกล่าวถึงกำหนดการก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ เบื้องพระปรัศว์เป็นแผ่นหินอ่อนวงโค้งกั้น เหนือวงโค้งประดิษฐานอักษร

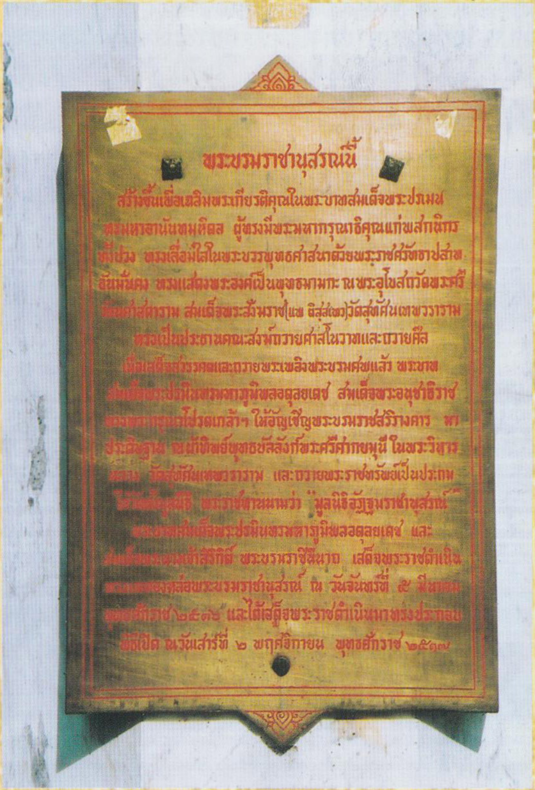

แผ่นจารึกประดิษฐานหน้าพระบรมราชานุสาวรีย์
พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘

พระปรมาภิไธย "อปร" ภายใต้พระมหาพิชัยมงกุฎ

กำแพงแก้วพระอุโบสถ

ลานประทักษิณรอบพระอุโบสถชั้นล่างอยู่นอกกำแพงแก้ว เป็นลานปูด้วยหินจากประเทศจีน กำแพงแก้วก่ออิฐถือปูนล้อมรอบลานประทักษิณชั้นกลางทั้ง ๔ ด้าน ยกพื้นตั้งบนฐานสูง มีพนักทำด้วยกระเบื้องเคลือบสีเขียว ด้านในมีช่องตามประทีปตลอดพนักกำแพงแก้วนี้ มีซุ้มประตูด้านละ ๒ ซุ้ม รวมทั้งหมดเป็น ๘ ซุ้ม ซุ้มประตูทำด้วยหินอ่อนเป็นซุ้มคูหาหน้านาง ยอดทรงมงกุฎ หน้าบันเหนือกรอบประตูเป็นปูนปั้นลายดอกไม้ปิดทองคำเปลว บานประตูไม้พื้นด้านนอกเป็นภาพเขียนสีน้ำมันรูปครุฑยุดนาค พื้นด้านในทาสีแดง ลานประทักษิณชั้นบนสุดอยู่ในแนวเดียว กันกับเสานางเรียงที่รองรับชายคาพระอุโบสถ มีพนักกระเบื้องเคลือบ สีเหลือง กั้นโดยรอบ ด้านในมีช่องตามประทีบตลอด

แนวฐานกำแพงแก้วพระอุโบสถ ลานประทักษิณชั้นล่างอยู่นอกกำแพงแก้ว บนพนักกำแพงมีเกยโปรยทานและซุ้มใบเสมาตั้งสลับกัน

เกยโปรยทานและซุ้มใบเสมาตั้งอยู่บนลานประทักษิณพระอุโบสถ แนวกำแพงแก้วและช่องสำหรับตามประทีป

ซุ้มใบเสมา

ในแนวกำแพงแก้วมีซุ้มครอบใบเสมาทั้งหมด ๘ ซุ้ม ประจำทิศทั้ง ๘ แกะสลักด้วยหินจากจีนรูปทรงแบบอาคารสี่เหลี่ยมจัตุรัสโปร่งบนตั้งฐานสูง หลังคายอดแหลมแบบยอดเจดีย์ ใบเสมาเป็นใบเสมาหินสลักรูปช้างสามเศียร ชูงวงอยู่กลางแผ่น แต่ละงวงถือดอกบัวตูม ๓ ดอก และบัวบาน ๒ ดอก เกสรดอกบัวบานเป็นรูปสัตว์ ข้างหนึ่งเป็นรูปนกยูงหมายถึงพระอาทิตย์ ข้างหนึ่งเป็นรูปกระต่ายหมายถึงพระจันทร์ มีการสันนิษฐานว่าบัวบานหมายถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ที่สวรรคตแล้ว ส่วนบัวตูม ๓ ดอก หมายถึงสร้างโดยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ สมัยยังทรงพระชนม์อยู่ กรอบนอกสลัก

เป็นตัวนาคและหัวนาคสามเศียรอยู่ด้านล่าง แต่ละซุ้มตั้งใบเสมาคู่

เกยโปรยทาน

ในแนวกำแพงแก้ว ที่เป็นช่วงขั้นระหว่างซุ้มใบเสมามีเกยตั้งสลับกันไป รวมทั้งหมด ๘ เกย ใช้เป็นที่ประทับสำหรับพระมหากษัตริย์สมัยก่อนเพื่อโปรยทานแก่พสกนิกรในคราวเสด็จพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลทานบารมีเหมือนพระพุทธเจ้าเมื่อเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร ลักษณะของเกยคล้ายกับเกยหามแต่ทำด้วยหินอ่อน ด้านหลังมีบันไดทางขึ้นและลง

กำแพงแก้วพระอุโบสถมีซุ้มประตูทางเข้าด้านละ ๒ ซุ้ม เป็นซุ้มยอดทรงมงกุฎ บานประตูไม้ ๒ บาน ด้านในทาพื้นสีแดง ด้านนอกเขียนภาพจิตรกรรมสีน้ำมันรูปครุฑยุดนาค ฉากหลังเป็นดอกไม้ร่วง ครุฑยุดนาคนี้เป็นพระราชลัญจกรหรือตราเครื่องหมายประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ เพราะพระนามเดิมของพระองค์ คือ ฉิม หมายถึงวิมานฉิมพลีที่พำนักของครุฑซึ่งเป็นพญาแห่งนกมีกำลังมาก กระพือปีกหนึ่งครั้งก็ไปได้ ๑ โยชน์ ครุฑมีรูปลักษณะครึ่งคนครึ่งนก หัว ปีก เล็บ และปากเหมือนนกอินทรี ตัวและแขนเหมือนคน สวมมงกุฎสวมสร้อยคอ พาหุรัดทองกรและกำไล นุ่งผ้ามีชายเฟือยห้อยหน้าไม่สวมเสื้อ ครุฑกินนาคเป็นอาหาร

พระอุโบสถเป็นพระอุโบสถขนาดยาวที่สุดในประเทศไทย **กว้าง ๒๒.๖๐ เมตร ยาว ๗๒.๒๕ เมตร** พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว **รัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นในปี พ.ศ.๒๓๗๗ สำเร็จเรียบร้อยในปี พ.ศ. ๒๓๘๖**

พระอุโบสถ

พระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวราราม เป็นพระอุโบสถที่มีขนาดใหญ่ยาวสวยงามที่สุดในประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น เริ่มก่อสร้างในปี พ.ศ. **๒๓๗๗** สำเร็จเรียบร้อยปี พ.ศ. **๒๓๘๖** เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนแบบสถาปัตยกรรมไทย ขนาดกว้าง **๒๒.๖๐** เมตร ยาว **๗๒.๒๕** เมตร เป็นอาคารสูงใหญ่มาก มีเสาสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่รองรับหลังคาทั้งหมด ๖๘ ต้น หลังคา ๔ ชั้น และชั้นลด ๓ ชั้น มีช่อฟ้าใบระกาหางหงส์ มุงกระเบื้องเคลือบสีเขียวเป็นพื้น คั่นกรอบด้วยกระเบื้องเคลือบสีเหลือง หน้าบันมุขหน้าและหลังเป็นไม้แกะสลักลาย

ประดับกระจกสี ด้านหน้าหรือด้านทิศตะวันออกสลักเป็น**รูปพระอาทิตย์ประทับนั่งในบุษบก บนราชรถเทียมราชสีห์** มีคติความเชื่อว่าพระอาทิตย์เป็นผู้ให้แสงสว่างแก่โลกในเวลากลางวัน พระวรกายเป็นสีแดง สวมเทริดทรงน้ำเต้ากลม พระหัตถ์ซ้ายถือดอกบัวบาน หมายถึงการห้ามอุปัทวันตรายทั้งปวง ส่วนพระหัตถ์ขวาถือดอกบัวตูม หมายถึงการอำนวยพร ด้านหลังหรือด้านทิศตะวันตกสลักเป็นรูปพระจันทร์ประทับนั่งในบุษบกบนราชรถเทียมม้า มีคติความเชื่อว่า **พระจันทร์เป็นเทพ**เจ้าผู้ให้แสงสว่างแก่โลกในเวลากลางคืน พระวรกาย**สีขาว** สวมเทริด**ทรงน้ำเต้ากลม พระหัตถ์ขวาถือพระขรรค์** การสลักหน้าบันเป็นรูปพระอาทิตย์และพระจันทร์ หมายถึงว่า พระอาทิตย์และพระจันทร์เวียนรอบเขาพระสุเมรุคือพระวิหารหลวง

หน้าบันพระอุโบสถด้านตะวันออก เป็นหน้าบันแกะสลักไม้ ประดับกระจกสีทำเป็นลวดลายรูปพระอาทิตย์ทรงราชรถเทียมราชสีห์อยู่ภายในกรอบลายดอกไม้และใบเทศ พระอาทิตย์มีชื่อเรียกหลายชื่อเช่น ทินกร ภาสกร วิวัสวัต โลกจักษุ เป็นต้น พระอาทิตย์มีผิวกายสีแดง มี ๓ เนตร ฉลองพระองค์สีเหลืองอ่อน อาภรณ์แก้วปัทมราช

ประตูด้านหน้าและด้านหลังด้านละ ๒ ประตู รวม ๔ ประตู หน้าต่างด้านข้างด้านละ ๑๓ ช่อง รวมทั้งหมด ๒๖ ช่อง ซุ้มประตูและหน้าต่างทำด้วยปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี เหนือกรอบประตูและหน้าต่างเป็นซุ้มบันแถลง สองชั้น บานประตูและหน้าต่างไม้เขียนลายรดน้ำ ผนังข้างหน้าต่าง (ด้านนอก) ติดกระเบื้องเคลือบลายดอกไม้ร่วง

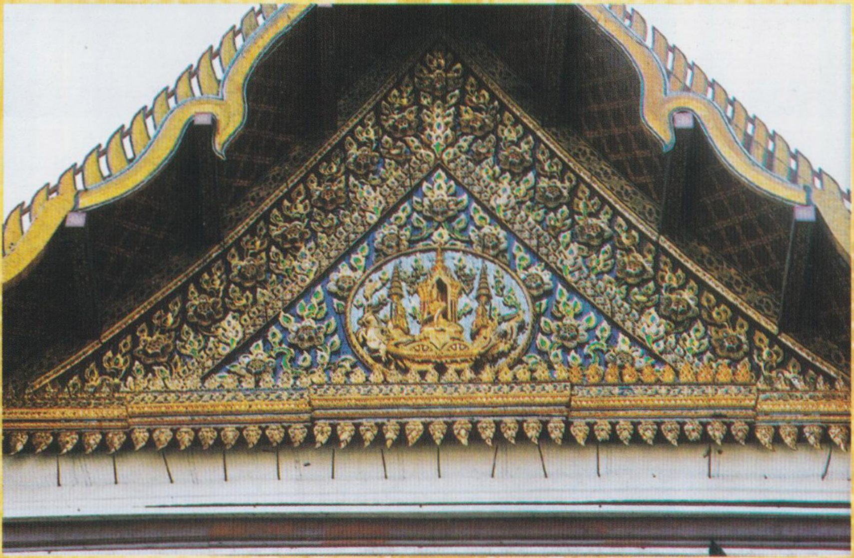

หน้าบันพระอุโบสถด้านตะวันตก แกะสลักไม้ประดับกระจกสีเป็นรูปพระจันทร์ทรงราชรถเทียมม้า ภายในกรอบลายดอกเทศและใบเทศ มีนามเรียกพระจันทร์หลายอย่าง เช่น ศศิธร นิศากร รัชนิกร ศิวเศขร โสมอินทุ เป็นต้น พระจันทร์เป็นหนุ่มรูปงามสะโอดสะอง ผิวขาว เป็นผู้ให้แสงสว่างในยามราตรี มีแสงสีนวลเย็นตา

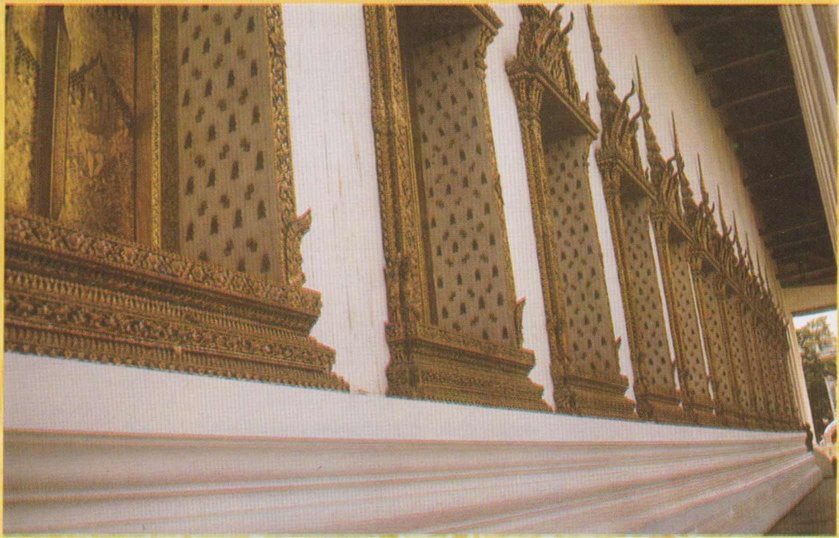

ซุ้มหน้าต่างพระอุโบสถปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี ซุ้มบันแถลงสองชั้น ยอดทรงพิชัยมหามงกุฎ พื้นผนังด้านข้างบาน (ด้านนอก) ติดกระเบื้องเคลือบรูปดอกไม้ร่วง

บานและกรอบซุ้มประตูพระอุโบสถ บานประตูไม้ลายรดน้ำเมืองสุทัสสนนครเมืองของพระอินทร์บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ กรอบซุ้มลายปูนปั้นติดกระจกสีเหมือนกับกรอบซุ้มหน้าต่าง

พระพุทธรูปประธานในพระอุโบสถ มีนามที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ถวายว่า พระพุทธตรีโลกเชษฐ์ เป็นพระพุทธรูปที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้หล่อขึ้นด้วยโลหะ

พระประธานในพระอุโบสถ

พระพุทธตรีโลกเชษฐ์ พระประธานในพระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวราราม หล่อขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ **ขนาดหน้าตักกว้าง ๑๐ ศอก ๘ นิ้ว ปางมารวิชัย** ประดิษฐานบนฐานชุกชีสูง ปั้นลายปิดทองคำเปลวประดับกระจกสี **เบื้องหน้าพระพุทธตรีโลกเชษฐ์ประดิษฐานพระอสีติมหาสาวก ๘๐ องค์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นแทนพระศรีศาสดาที่อัญเชิญไปประดิษฐาน ณ วัดบวรนิเวศวรวิหาร สร้างด้วยปูนปั้นลงสี** นั่งพนมมือเหมือนกำลังฟังพระบรมโอวาทจากพระพุทธองค์ซึ่งประทับเป็นประธานอยู่ตรงกลาง ขนาดของพระอสีติมหาสาวกนั้นเป็นขนาดซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคิดคำนวณขึ้น

ภาพจิตรกรรมในเรื่องรามเกียรติ์ใส่กรอบตั้งประดับเหนือช่องประตูและหน้าต่างช่องละ ๓ **ภาพ** ทั้งหมดมีถึง ๙๐ **ภาพ** เป็นการแสดงให้เห็นการปราบข้าศึกอันเปรียบด้วยกฤดาภินิหารของพระมหากษัตริย์ ท่าที่แสดงเรียกว่า ภาพจับ เป็นท่าครู เป็นการยกย่องวรรณกรรมนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒

จิตรกรรมในพระอุโบสถ

ในพระอุโบสถมีภาพจิตรกรรมในส่วนต่าง ๆ คือ

๑. ฝาผนังช่วงบนตั้งแต่ระดับขอบประตูและหน้าต่างขึ้นไปจรดฝ้าเพดานเป็นภาพเรื่องปฐมสมโพธิ คือพุทธประวัติของพระสมณโคดมพุทธเจ้าองค์ที่ ๒๘

๒. ฝาผนังช่องระหว่างประตูหรือหน้าต่าง เป็นภาพเรื่องพระปัจเจกพุทธเจ้า

๓. บานแผละประตู ๔ ช่อง เป็นภาพรามเกียรติ์และบานแผละหน้าต่าง ๒๖ ช่อง เป็นภาพเรื่องวรรณกรรมต่าง ๆ เน้นวรรณกรรมในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒

๔. หน้าบานประตู เป็นจิตรกรรมเรื่องสุทัสสนนคร

๕. หน้าบานหน้าต่างเป็นภาพลายรดน้ำเรื่องสุทัสสนนคร คือเรื่องราวอันเกี่ยวด้วยวัดสุทัศนฯ และกรุงเทพมหานคร

๖. หลังบานประตูและหน้าต่างเป็นภาพจิตรกรรมเนื่องในศาสนาฮินดู ๒๖ ภาพ

๗. บนเพดาน เป็นลายปิดทองบนพื้นล่องชาด ลายประจำยามก้านแย่งขื่อเป็นลายดวงดาราหัวขื่อเป็นลายกรวยเชิง

๘. เพดานวงกบประตูหน้าต่างเป็นภาพจิตรกรรมลายเครือเถาพันธุ์พฤกษาดอกพุดตาน

๙. ภาพในกรอบที่ติดตั้งเหนือประตูและหน้าต่าง เป็นภาพในเรื่องรามเกียรติ์ จำนวน ๙๐ ภาพ

หลังบานหน้าต่างเป็นภาพจิตรกรรมเทพในศาสนาฮินดูและพราหมณ์หลายองค์ ดังในภาพเป็นพระนารายณ์หรือพระวิษณุทรงอาวุธ ๒ แบบ คือ ภาพด้านซ้ายทรงอาวุธจักร คทา สังข์ และดอกบัว ส่วนภาพด้านขวาทรงอาวุธ สังข์ คทา จักร และตรี ด้านล่างของภาพจะสอดแทรกภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านหรือภาพตลก ขบขัน

๑๐. แผงลับแลจำนวน ๒ แผง เป็นภาพเรื่องพระสุธนชาดก

๑๑. บนผนังทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีภาพเหมือนการล้างเท้าของพระเยซูในศาสนาคริสต์ อาจเป็นว่าช่างเขียนได้เห็นภาพนี้จากรูปเขียนซึ่งมาจากทวีปยุโรปจึงลองวาดขึ้น

หลังบานประตูเป็นภาพจิตรกรรมเทพในศาสนาฮินดู ดังในภาพเป็นรูปของพระอิศวรปราบอสูรมูลาคนีหรือยักษ์มุยะละกะ ในเวลาปกติแล้วพระอิศวรจะมีเพียง ๑ พักตร์ ๒ กร ๒ บาท แต่ขณะปราบยุคเข็ญหรือกลียุคแล้วพระองค์จะเนรมิตพระองค์ไปต่าง ๆ อาจจะมีถึง ๑๐๐๐ พักตร์ ๑๐๐๐ กร ก็ได้ เป็นเทพที่ใหญ่ที่สุด มีอาวุธประจำองค์มากมาย

จิตรกรรมฝาผนังด้านหน้า เป็นจุดศูนย์รวมของจิตรกรรมฝาผนังระหว่างบานหน้าต่างให้เห็นความเป็นอยู่ของพระปัจเจกพุทธเจ้าทุกพระองค์ เห็นสภาพภูเขาคันธมาทน์ สระอโนดาต และสัตว์หิมพานต์ รวมทั้งความเกี่ยวข้องพึ่งพาอาศัยกันระหว่างคนกับสัตว์

จิตรกรรมฝาผนังระดับเหนือช่องประตูและหน้าต่าง เป็นภาพพุทธประวัติ ในภาพเป็นชฎิล ๓ พี่น้อง ลอยบริขารของใช้เดิมของตนไปตามน้ำ เพื่อจะบวชเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า

ศาลารายพระอุโบสถทั้งหมดมี ๘ หลัง เป็นศาลาชั้นเดียวยกพื้นเตี้ย

ศาลารายพระอุโบสถ

บริเวณด้านทิศใต้และทิศตะวันตกของพระอุโบสถมีศาลารายทั้งหมด ๘ หลัง เป็นศาลาก่ออิฐถือปูนเตี้ยชั้นเดียวหลังคาจั่วทรงไทยมุงกระเบื้อง หน้าบันปูนปั้นลายดอกและเถาแบบจีน

ซุ้มประตูแบบจตุรมุขกั้นแนวเขตระหว่างเขตพุทธาวาสกับเขตสังฆาวาส

กุฏิสงฆ์

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างกุฏิสงฆ์ในคราวเดียวกันกับการสร้างพระอุโบสถ ตั้งอยู่บริเวณทิศใต้ของพระอาราม มีกำแพงกั้นขอบเขตจากเขตพุทธาวาส กำแพงที่กั้นมีซุ้มประตูแบบจตุรมุข ๓ ซุ้ม ก่ออิฐถือปูน ชายคารับด้วยเสาสี่เหลี่ยมด้านละ ๒ ต้น หลังคามุงกระเบื้อง โครงหลังคาเป็นไม้ หน้าบันปูนปั้นลายดอกพุดตาน และลายเครือเถาอิทธิพลศิลปะจีน กรอบหน้าบันเป็นปูนปั้นลายใบไม้อย่างใบอาแคนตัสอิทธิพลตะวันตก เป็นสถาปัตยกรรมผสมที่สวยงามอีกแบบหนึ่ง บานประตูไม้ทาสีแดง ๒ บาน ใต้ซุ้มสองข้างเป็นพนักกระเบื้องดินเผาสีเขียวกั้น

ภายในเขตสังฆาวาสสามารถแบ่งหมู่กุฏิออกเป็นแถว ๆ อย่างมีระเบียบ แย่งออกเป็น ๓ แถว ๑๑ หมู่ ๑๕ คณะ ตัวอาคารเป็นตึกก่ออิฐถือปูน ทรวดทรงเลียนแบบคล้ายกับกุฏิทรงไทยที่สร้างด้วยไม้ในสมัยรัชกาลที่ ๑ กุฏิสงฆ์ในวัด

หมู่กุฏิสงฆ์วางผังเป็นแนวตรงเป็นระเบียบแบบแผนที่งดงามมาก มีคณะใหญ่ (ประธาน) ๓ คณะ, คณะย่อม ๘ คณะ, คณะยาว (ขนาบ) ๔ คณะ

สุทัศนฯ เป็นเรือนกุฏิทรงไทยชั้นเดียว ยกพื้นสูงใช้เป็นที่พักและเป็นที่เก็บของได้ หลังคาทรงจั่วแหลมมุงกระเบื้องดินเผา มีชานหรือชาลาต่อกัน กุฏิแต่ละห้อง แต่ละหลังหันหน้าเข้าหากัน ล้อมเป็นกลุ่ม เป็นคณะแยกจากกันมีประตูเข้าออกของแต่ละคณะ

การก่อสร้างด้วยการก่ออิฐถือปูนนี้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงเห็นว่าเครื่องไม้ผุพังง่าย ต้องเสียพระราชทรัพย์หรือเงินซ่อมอยู่เป็นประจำ ด้วยเหตุนี้พระอารามต่าง ๆ ที่สร้างหรือบูรณะในสมัยของพระองค์จึงก่อด้วยอิฐหินปูนทรายเป็นหลัก

กุฏิสงฆ์ไม่ว่าจะมองจากแนวไหนด้านใดก็มีมุมมองเป็นระเบียบเรียบร้อย

ตำหนักสมเด็จเป็นอาคารทรงพระราชนิยม คือเป็นอาคารหลังคาจั่วไม่มีช่อฟ้าใบระกา ตำหนักนี้ใช้เป็นที่อยู่จำพรรษาของเจ้าอาวาสวัดมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ กุฏิลักษณะนี้มี ๓ คณะ คือคณะ ๑ คณะ ๖ และคณะ ๑๑ เรียกว่า คณะใหญ่ คณะย่อม มี ๘ คณะ และคณะขนาบยาวอีก ๔ คณะ รวมเป็น ๑๕ คณะ

ตำหนักสมเด็จ

ตำหนักสมเด็จอยู่ที่คณะ ๖ ติดกับเขตพุทธาวาสบริเวณพระอุโบสถ สร้างเป็นอาคารชั้นเดียว แต่มีขนาดใหญ่และสูงกว่ากุฏิอื่นๆ ก่ออิฐถือปูน สถาปัตยกรรมแบบพระราชนิยม หลังคาจั่วมุงกระเบื้องโครงสร้างภายใน เช่น พื้นเพดานประตูหน้าต่างเป็นไม้ ภายในเป็นห้องโถงใหญ่ขนาด ๓ ห้อง ไม่มีผนังกั้น สร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ คราวเดียวกับการสร้างพระอุโบสถ โดยมีหมู่กุฏิล้อมตัวตำหนักด้านทิศตะวันออก ด้านทิศตะวันตกและด้านทิศใต้ ตำหนักนี้มีความสำคัญคือเคยเป็น

ที่ประทับและที่อยู่จำพรรษาของสมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ และพระราชาคณะผู้มีชื่อเสียงจากการกอปรกิจอันเป็นคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและประเทศชาติ เป็นอธิบดีสงฆ์ของวัดสุทัศนเทพวรารามมาโดยลำดับ

หอไตรคณะ ๑๑ เป็นอาคารทรงไทยก่ออิฐถือปูน ภายนอกปิดบานกระจก ภายในยังคงรูปเดิมไว้ทุกประการ

หอไตร (หอพระไตรปิฎก)

หอไตรเป็นที่เก็บหนังสือตัวเขียนและใบลานจารพระธรรม (พระไตรปิฎก) มีอยู่ในคณะ ๑,๖ และ ๑๑

หอไตรคณะ ๑๑ เป็นอาคารทรงไทย ขนาดยาว ๒ ห้อง ก่ออิฐถือปูนยกพื้นสูง หลังคาจั่วมุงกระเบื้อง มีช่อฟ้าใบระกานาคสะดุ้ง และหางหงส์ประดับกระจกพื้นสีทอง ขอบสีน้ำเงิน หน้าบันกรุไม้ปิดทองประดับกระจกสีลายพุดตานเครือเถาใบเทศ มีนกเกาะกรอบลายประจำยามก้ามปูและลายกระจัง ประตูทางเข้าด้านเดียว หน้าต่าง ๕ ช่องบานประตูและหน้าต่างลายรดน้ำเป็นภาพเขามอ ต้นและดอกพุดตาน หย่องประตูและหน้าต่างสลักลายใบเทศฝีมืองดงาม

หอไตรคณะ ๖ รวมอยู่เป็นส่วนหนึ่งของตำหนักสมเด็จ เป็นอาคารปั้นหยา ๓ ชั้น ก่ออิฐถือปูนเป็นตึกพื้นไม้ เหนือวงกบประตูและหน้าต่างเป็นไม้ฉลุลายแบบตะวันตกที่เรียกว่าลายขนมปังขิง

หอไตรคณะ ๑ เป็นอาคารทรงมนิลา ความยาว ๒ ห้อง ก่ออิฐถือปูนผสมไม้ยกพื้นสูง หลังคาจั่วมุงกระเบื้อง ประตูไม้ทางเดียว หน้าต่างกระจกด้านหน้าข้างและหลังรวม ๘ ช่อง

หอระฆังทรงแปดเหลี่ยมก่ออิฐถือปูนอยู่ด้านหลังของศาลาการเปรียญ

หอระฆัง

หอระฆังอยู่ในเขตสังฆาวาส บริเวณเดียวกันกับศาลาการเปรียญ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ๒ ชั้น รูปทรง ๘ เหลี่ยม ช่วงมุมเหลี่ยมทำเป็นเสาที่แนบติดผนัง เจาะผนังเป็นช่องวงโค้ง หลังคาโดมคล้ายหมวกรูป ๘ เหลี่ยม

พระพุทธเสฏฐมุนีประดิษฐานในศาลาการเปรียญเป็นพระพุทธรูปที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้หล่อขึ้นจากโลหะกลักฝิ่นที่ปราบมาจากหัวเมืองต่าง ๆ

ศาลาการเปรียญ

ศาลาการเปรียญ เป็นสถานที่ประกอบกิจบำเพ็ญบุญของพุทธศาสนิกชน สร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๓๙๗ ตั้งอยู่ในเขตสังฆาวาสด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนทรงไทย กว้าง ๑๕.๗๕ เมตร ยาว ๒๖.๒๐ เมตร หลังคาจั่วลดชั้น ๒ ชั้น ไม่มีช่อฟ้าหางหงส์ มุงกระเบื้องหน้าบันปูนปั้นลายดอกและเถา กรอบหน้าบันลายใบไม้ ผนังก่อทึบ มีช่องหน้าต่างด้านหลังและด้านหน้าด้านละ ๗ ช่อง เสานางเรียงรับชายคาด้านข้างและด้านหน้า ประตูด้านข้างสองด้าน ๆ ละ ๓ ประตู ภายในศาลาประดิษฐานพระพุทธรูปพระพุทธเสฏฐมุนีเป็นประธาน เป็นพระพุทธรูปที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯให้หล่อขึ้นโดยใช้กลักฝิ่นโลหะที่ทำการปราบปรามยึดมาจากหัวเมืองต่าง ๆ มาหลอมหล่อเป็นพระพุทธรูป

ศาลาการเปรียญ อาคารทรงพระราชนิยมก่ออิฐถือปูนชั้นเดียว หลังคาจั่ว ๒ ชั้น หน้าบันลายปูนปั้นลายดอกผลและใบงดงาม

สัตตมหาสถาน

ปูชนียสถานที่สำคัญยิ่งแห่งหนึ่งของวัดสุทัศนเทพวราราม คือ สัตตมหาสถาน แปลว่า สถานที่สำคัญ ๗ แห่ง **พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างจำลองขึ้นแทนพระธาตุเจดีย์** ตั้งอยู่บริเวณ

ต้นโพธิ์ที่สมมุติเป็นต้นมหาโพธิ์ที่ตรัสรู้ ประดิษฐานพระพุทธรูปแวดล้อมด้วยหมู่เทพเทวดาและหมู่มาร หน้าตาต่าง ๆ

กำแพงวัดด้านทิศตะวันออกติดกับถนนอุณากรรณ เรียงเป็นแถวแนวทิศเหนือทิศใต้ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ รัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ บริเวณสัตตมหาสถานนี้ใช้เป็นที่สำหรับเวียนเทียนในวันวิสาขบูชา และปัจจุบันพิธีเวียนเทียนในวันวิสาขบูชาใช้บริเวณพระวิหารหลวงแทน

ต้นโพธิ์ที่สมมุติเป็นต้นมหาโพธิ์ที่เสวยวิมุติสุขของพระพุทธเจ้า

สัตตมหาสถานประกอบด้วย

๑. ต้นโพธิ์ลังกา นำกิ่งพันธุ์มาจากประเทศลังกาที่เมืองอนุราธปุระมาปลูกไว้สมมุติเป็นต้นมหาโพธิ์ที่ตรัสรู้ ปลูกอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมก่ออิฐถือปูน ใต้ต้นโพธิ์มีรัตนบัลลังก์ไว้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย รูปพระแม่ธรณี

บีบมวยผมและหมู่มารรูปร่างหน้าตาต่างๆ กัน ตั้งอยู่หน้ารัตนบัลลังก์ ตามพุทธประวัติกล่าวว่า **พระพุทธเจ้าหลังจากตรัสรู้แล้วได้เสด็จประทับเสวยวิมุติสุขภายใต้ร่มโพธิ์เป็นเวลา ๗ วันเป็นสัปดาห์ที่ ๑**

๒. เก๋งจีน ศิลาจีนสลักเป็นรูปปราสาท ตั้งอยู่บนฐานสูงมีบันไดทางขึ้นรอบผนังฐานปั้นลายนูนต่ำรูปท้องฟ้าก้อนเมฆและเทวดาล่องลอยอยู่บนฟ้า เก๋งจีนนี้สมมุติเป็นอนิมมิสเจดีย์ที่ประทับยืนทอดพระเนตรดูต้นมหาโพธิ์ ตามพุทธประวัติกล่าวว่า **หลังจากเสวยวิมุติสุขเป็นเวลา ๗ วัน จึงเสด็จออกจากต้น**

มหาโพธิ์ ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ แล้วหันกลับมาประทับยืนจ้องดูต้นมหาโพธิ์โดยไม่กะพริบพระเนตรตลอด ๗ วัน เป็นสัปดาห์ที่ ๒ ภายในเก๋งจีนนี้ประดิษฐานพระพุทธรูปปางถวายเนตร

๓. แผ่นศิลาปูบนฐานสี่เหลี่ยมสูง **แผ่นศิลานี้สมมุติเป็นที่รัตนจงกรมเจดีย์** ดังพุทธประวัติกล่าวว่า เมื่อประทับยืนจ้องดูต้นโพธิ์ ๗ วัน แล้วจึงทรงเนรมิตที่จงกรมขึ้นระหว่างต้นมหาโพธิ์กับอนิมิสเจดีย์ **และเสด็จจงกรมเป็นเวลา ๗ วัน เป็นสัปดาห์ที่ ๓** บนแผ่นศิลาประดิษฐานพระพุทธรูปปางเสด็จจงกรม

๔. ศาลาศิลาทรงโรงแบบจีน ศิลาจีนสลักรูปอาคารหรือเรือนอีกหลังหนึ่งที่มีฐานเตี้ยกว่าหลังแรก สมมุติเป็นเรือนแก้วหรือรัตนฆรเจดีย์ ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปางสมาธิ **พุทธประวัติกล่าวว่า หลังจากเสด็จจงกรม ๗ วัน แล้วทรงเนรมิตเรือนแก้วขึ้นทางด้าน ทิศตะวันตกเฉียงเหนือของต้นมหาโพธิ์ แล้วพระองค์ประทับนั่งพิจารณาพระอภิธรรมตลอด ๗ วัน เป็นสัปดาห์ที่ ๔**

๕. ต้นไทรบนฐานสี่เหลี่ยมก่ออิฐถือปูน ประดิษฐานพระพุทธรูปปางประทับนั่งยกพระหัตถ์ขวาห้ามธิดาพญามาร มีรูปกระบือสลักจากศิลาจีนตั้งอยู่บริเวณต้นไทร **ต้นไทรนี้สมมุติเป็นต้นอชปาลนิโครธ ดังพุทธประวัติกล่าวว่า หลังจากทรงพิจารณาพระอภิธรรม พระองค์ได้เสด็จไปทางทิศตะวันออกแห่งต้นมหาโพธิ์ ประทับนั่งใต้ไม้ไทร อันเป็นที่อาศัยของคนเลี้ยงแพะเป็นเวลา ๗ วัน เพื่อเสวยวิมุติสุข เป็นสัปดาห์ที่ ๕** ได้มีพญามารมาอาราธนาให้เสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน แต่ทรงปฏิเสธ พระองค์ทรงให้รอจนกว่าพุทธบริษัทจะสืบศาสนาก่อน

๖. ต้นจิกบนฐานสี่เหลี่ยมก่ออิฐถือปูน ประดิษฐานพระพุทธรูปปางนาคปรกมีอ่างรูปสี่เหลี่ยมสลักด้วยศิลาจีนปลูกบัวใส่ปลาและเต่าในอ่าง สมมุติต้นจิกเป็นต้นมุจลินท์ **ดังพุทธประวัติว่าในสัปดาห์ที่ ๖ เสด็จไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของต้นมหาโพธิ์ ประทับใต้ต้นจิก ทรงนั่งเสวยวิมุติสุขเป็นเวลา ๗ วัน** ตลอดสัปดาห์มีฝนตกตลอด พญานาคมุจลินท์ จึงแผ่พังพานปกพระเกศกันฝนและลมมิให้ต้องพระวรกาย ครั้นฝนหายแล้วก็คลายขนดจำแลงเพศเป็นมานพยืนเฝ้าพระพุทธเจ้าเฉพาะพระพักตร์

๗. **ต้นเกด**บนฐานสี่เหลี่ยมก่ออิฐถือปูน ประดิษฐานพระพุทธรูปปางรับผลสมอนั่งสมาธิ หัตถ์ขวาถือผลสมอ ด้านข้างมีศิลาจีนสลักรูปม้าเทียมเกวียน **ต้นเกดนี้สมมุติเป็นต้นไม้ราชายตนะ ในพุทธประวัติกล่าวว่า ในสัปดาห์ที่ ๗ นี้** พระพุทธองค์เสด็จออกทางทิศใต้ของต้นมหาโพธิ์เสด็จไปยังต้นราชายตนะ ประทับเสวยวิมุติสุขเป็นสัปดาห์สุดท้ายณ **ที่นี้พระองค์ทรงได้ปฐมอุบาสก ๒ คน ชื่อตปุสสะและภัลลิกะ** ซึ่งเดินทางมาค้าขาย เห็นพระองค์เข้าเกิดความเลื่อมใส

จึงนำข้าวสัตตุผงและข้าวสัตตุก้อน ซึ่งเป็นเสบียงเดินทางถวาย พ่อค้าทั้งสองคนได้แสดงตนเป็นอุบาสก อ้างพระพุทธกับพระธรรมเป็นสรณะ นับเป็นอุบาสกคู่แรก แล้วเดินทางค้าขายต่อไป

ลานสวดมนต์หน้าสัตตมหาสถาน

ศาลาดิน

ศาลามีฐานหรือยกพื้นต่ำ เรียงตามแนวกำแพงวัดในเขตพุทธาวาสด้านทิศตะวันออก **ทั้งหมดมี ๔ หลัง** เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนทรงไทย หลังคาจั่วมุงกระเบื้อง หน้าบันปูนปั้นลายดอกไม้และเถาแบบจีน**ศาลาทั้ง ๔ หลังนี้เดิมใช้เป็นที่จัดเตรียมเครื่องไทยธรรม ก่อนที่จะนำเข้าพิธีในบริเวณพระวิหารหลวงหรือพระอุโบสถ**

ศาลาดินเป็นศาลาขนาดเล็ก ๒ ห้องประธาน และขยาย ๒ ด้าน ฐานเตี้ย

รูปเทวดาแต่งตัวแบบจีนมีปีกด้านหลัง

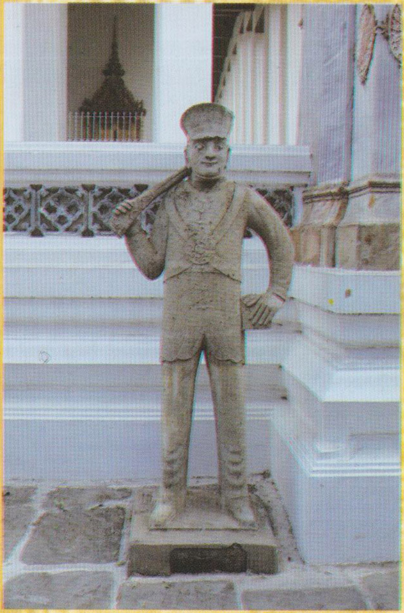

รูปบุคคลแต่งตัวแบบฝรั่งในมือถือปืน

มุมมองพักสายตาและพักผ่อนร่างกาย

มุมมองพักสายตาและพักจิตใจที่ให้ความเพลิดเพลินสงบร่มเย็น พบได้ทั่วทั้งพระอารามตามมุมและจุดต่าง ๆ เช่นตุ๊กตาที่สั่งจากประเทศจีน หรือต้นไม้ที่ให้ความร่มเย็นมีชื่อและพันธุ์ต่าง ๆ มากมาย เป็นต้น

ตุ๊กตาจีนเดิมใช้เป็นอับเฉาเรือป้องกันเรือโคลงคือพ่อค้าที่เดินทางไปค้าขายกับจีนสมัยก่อนนั้น เดินทางด้วยเรือสำเภาติดต่อค้าขาย เมื่อขายสินค้าหมดแล้วเรือจะมีน้ำหนักเบาเดินทางกลับลำบากจึงต้องใช้ตุ๊กตาหินจากจีนถ่วงเพื่อให้เรือมีน้ำหนักสมดุล เดินทางกลับประเทศไทยโดยสวัสดิภาพ เมื่อมาถึงเมืองไทยแล้วก็ขายตุ๊กตานั้นหรือถวายแก่เจ้านายหรือให้แก่คฤหบดี ประดับสนามบ้านเรือน บางส่วนก็นำไปถวายพระอารามต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าทุกพระอารามจะมีตุ๊กตาจำพวกนี้ประดับอยู่ วัดสุทัศนฯ ก็เช่นกันที่มีตุ๊กตาประดับพระอาราม บางส่วนก็ได้จากพ่อค้าสำเภานำมาถวาย บางส่วนก็ได้รับจากบุตรหลาน

รูปบุคคลชายหญิงแต่งตัวแบบจีน

ตุ๊กตาจีนที่มีอยู่ในวัดสุทัศนฯ นั้น มีรูปลักษณะแตกต่างกันหลายแบบ เป็นรูปบุคคลและสัตว์ต่าง ๆ เช่น รูปบุคคล ไทย จีน ฝรั่ง เป็นตัวละครในวรรณกรรม เช่น เทพเทวดาและทวารบาล เป็นต้น รูปสัตว์ก็มีลักษณะแตกต่างกัน บางตัวก็มีลักษณะสรีระเป็นธรรมชาติ บางตัวก็มีลักษณะเป็นสัตว์หิมพานต์ สัตว์เทพนิยายจีน

เจ้านาย หรือคฤหบดีนำมาถวายพระอาราม อุทิศส่วนกุศลเฉพาะบรรพบุรุษของตน บางทฤษฎีก็มีว่า เรือสำเภาที่มาค้าขายยังประเทศไทยนั้นสินค้าที่ขนมามีน้ำหนักเบา เช่น ผ้าไหมและเครื่องถ้วย จึงต้องใช้ตุ๊กตาจีนที่สลักจากหินเป็นอับเฉากันเรือโคลง เมื่อมาถึงประเทศไทย ก็นำตุ๊กตาจีนเหล่านั้นถวายวัด เจ้านาย หรือให้แก่ขุนนางข้าราชการ เพราะขากลับสินค้ามีน้ำหนักมาก เช่น ข้าวและไม้สัก เป็นต้น

รูปกลุ่มบุคคล แต่งตัวแบบนักบวช

ต้นไม้มีชาติพันธุ์พฤกษ์ต่าง ๆ ให้ความร่มเย็นแก่พระอาราม บางต้นก็เป็นสัญลักษณ์เหตุการณ์พุทธประวัติ เช่น ต้นสาละ แทนพุทธปรินิพพาน ต้นโพธิ์ แทนการตรัสรู้ เป็นต้น บางต้นก็เป็นต้นไม้ในวรรณคดีไทย เช่น ต้นไม้ไทย ต้นไม้หาดูได้ยากและที่น่าสนใจยิ่งคือต้นบอนไซ เป็นต้นไม้ประดับที่ให้ความเพลิดเพลินเจริญตา ได้รับการดัด ตัดตกแต่งพุ่มสวยงาม ในต้นเดียวกันถ้าได้มองแต่ละมุมก็จะเห็นรูปแบบที่ไม่ซ้ำกันเลย

รูปเด็กกับวัว

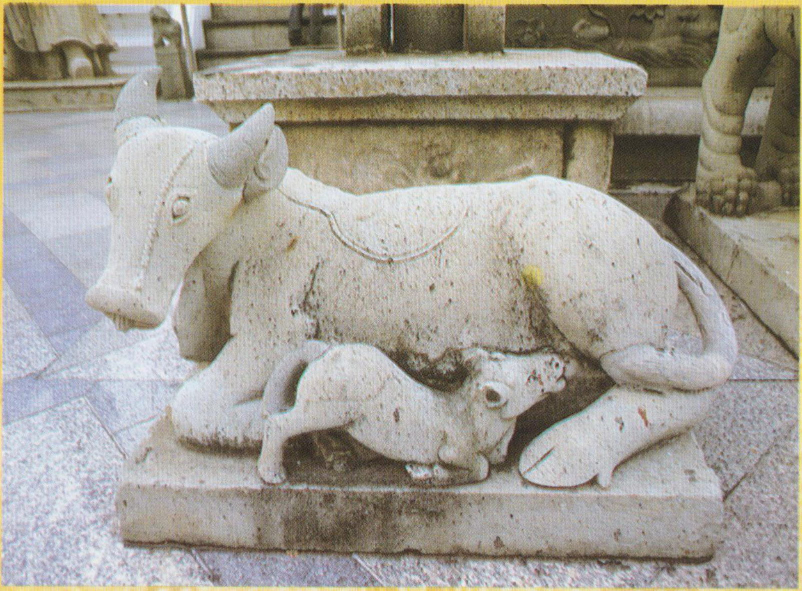

รูปลูกวัวกินนม

คชสีห์ ตัวเป็นช้าง ขาเป็นขาสิงห์

สิงโตแบบจีน

สิงโตแบบจีน

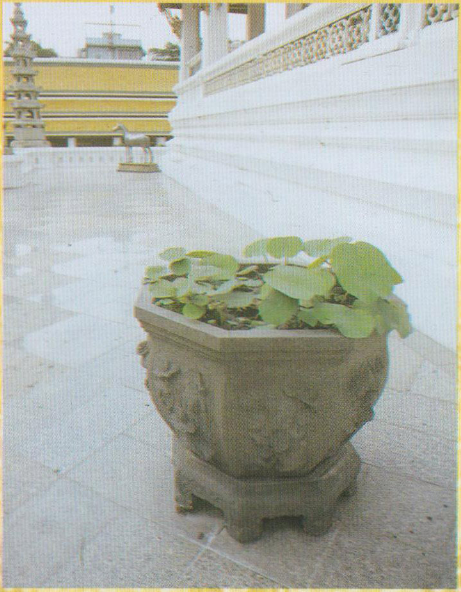

กอบัวในกระถางศิลาจีน

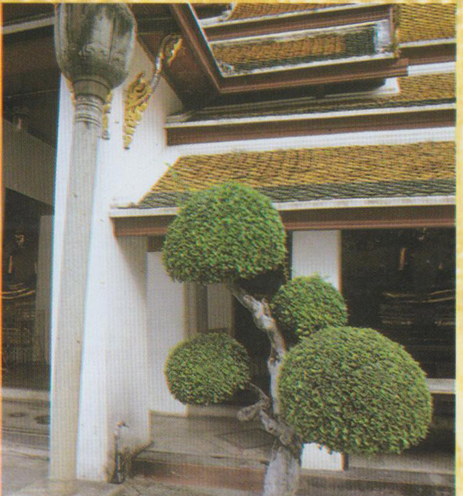

บอนไซต้นไม้ดัด

ต้นอโศกอินเดีย

บอนไซต้นไม้ดัด

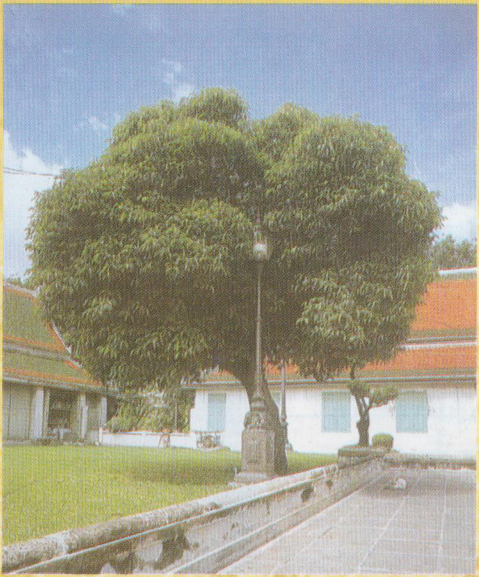

ต้นพิกุล

ต้นจันท์

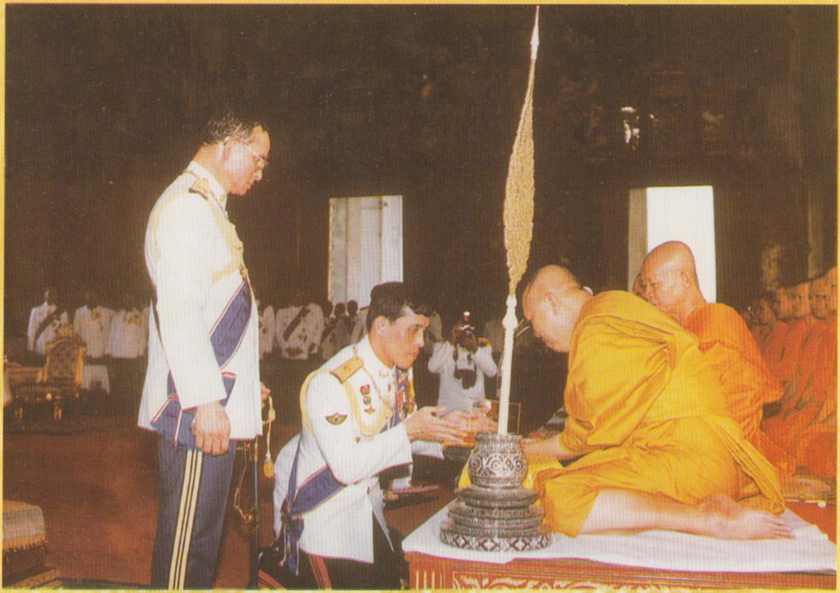

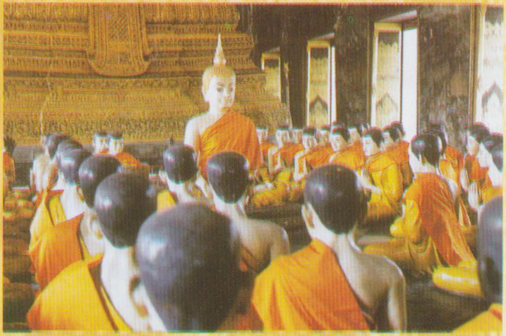

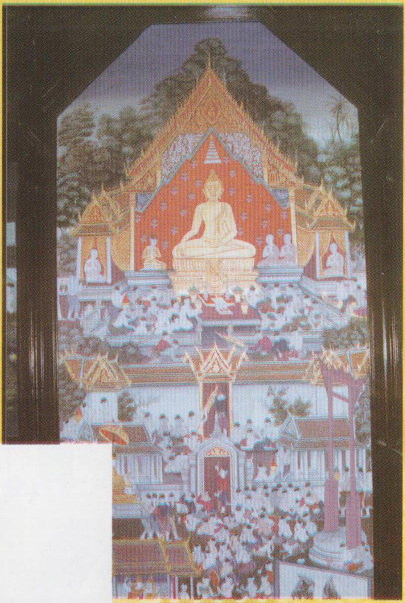

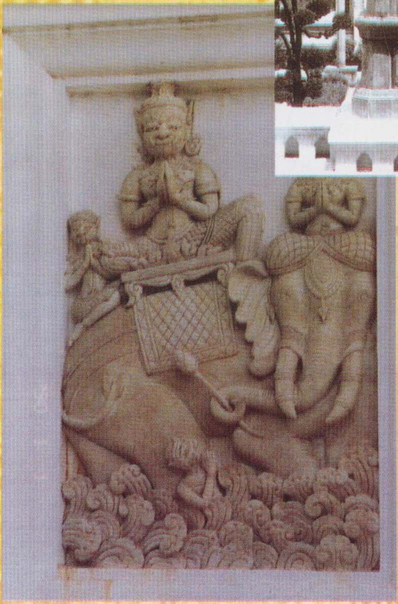

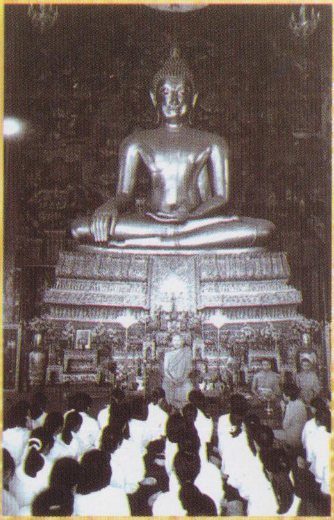

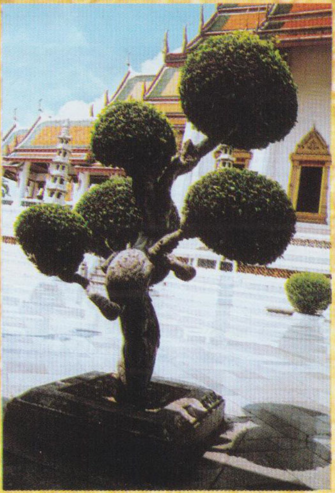

Major sites of attraction in **Bangkok**

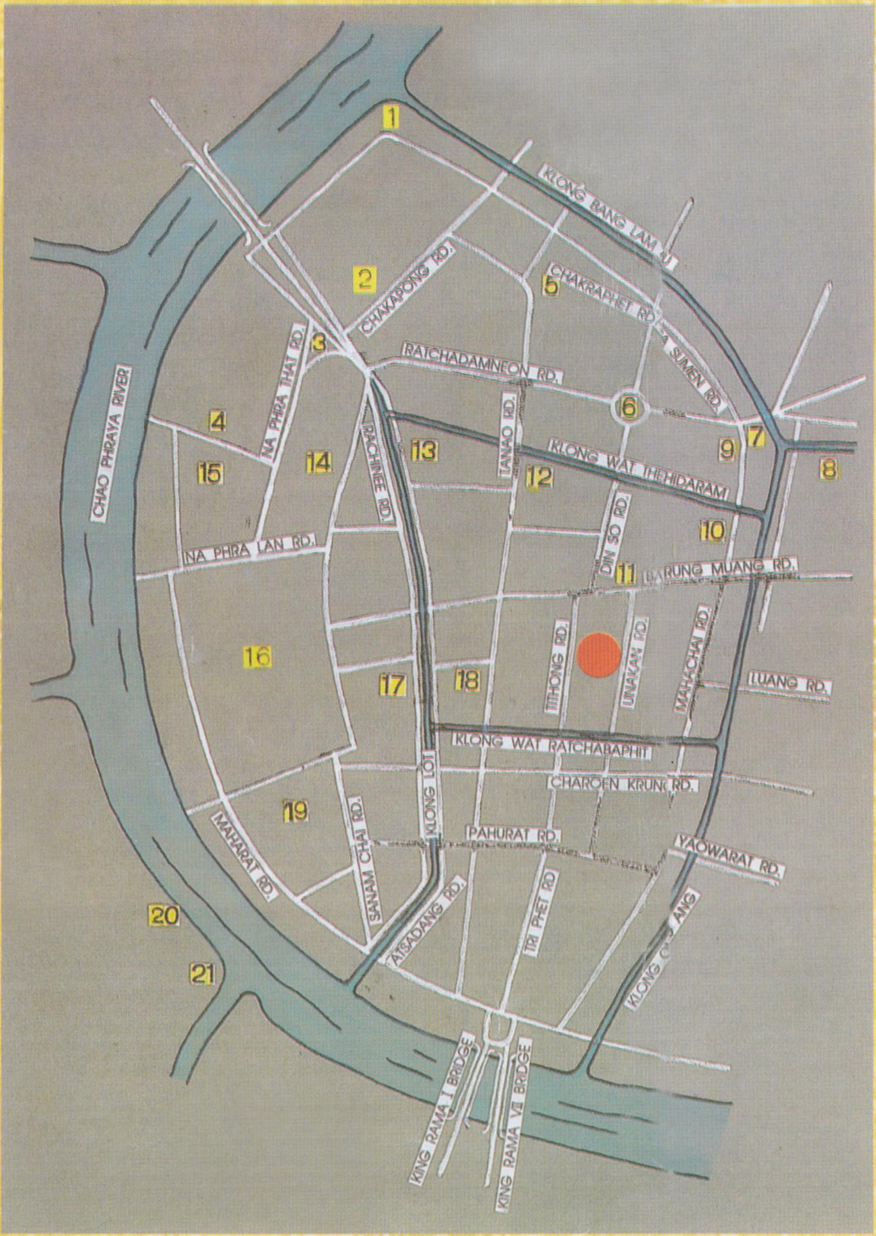

● Wat Suthat Thepwararam

1. Phra Sumen Fort
2. Wat Chanasongkhram
3. The Monument of the First World War Volunteer Force
4. Bangkok National Museum
5. Wat Bowornniwet
6. The Monument of Democracy
7. Phra Kan Fort
8. Golden Mount (Wat Saket)
9. Wat Ratchanatdaram
10. Wat Thepthidaram
11. Great Swing
12. Wat Mahannoppharam
13. Wat Buranasiri
14. Sanamluang
15. Wat Mahathat
16. The Royal Grand Palace
17. Wat Ratchapradit
18. Wat Ratchabophit
19. Wat Phra Chetuphon (Wat Pho)
20. Wat Arun Ratchawararam (Temple of the Dawn)
21. Vichai Prasit Fort

View of the Northern Entrance with the Great Swing to its right.

Wat Suthat is a large monastery covering an area of 44,980 square metres that is located right at the very heart of Bangkok, in a site which local Thais call as *Krung Ratanakosin.* Its history dates back to 1807 A.D. when *H.M. King Rama I* ordered its construction with the intention of having it represent the central point of Bangkok, akin to the palace of the god *Indra,* said to be located at the centre of the universe. When the construction of the main chapel or *viharn* was finished, the *Phra Sri Sakayamuni* image from *Wat Mahathat* in *Sukhothai* province was brought over to reign over the temple, and the City of Bangkok for that matter.

Wat Suthat itself is a focal point for many interesting architectural, sculptural, and visual highlights reflective of Buddhist theme and philosophy.

Important Structures and Iconography within the *Wat Suthat* Complex

Structures

1. Within the main viharn rests the image of *Phra Sri Sakayamuni.* The main chapel is a large structure of five sections, having an overall length of 126.25 metres and a width of 25.84 metres. The upper pediment consists of gilded wood carvings with coloured glass ornamentation that portrays the god *Indra* atop *Erawan* the elephant. The lower pediment likewise consisted of gilded wood carvings and coloured glass ornamentation but this time portrays the god *Vishnu* (of *Phra Narai*) on a *Garuda.*

The main chapel of Wat Suthat.

There are three doors each for both front and back entrances to the main viharn, with five windows on each side of the building. Surrounding the main chapel are 32 outer and 8 inner post columns which support the chapel's roof. The inner columns are large and four-cornered in form, each face of which is adorned with murals depicting the *Triphum* or the three worlds.

Indra riding *Erawan* on the upper pediment.

In between the windows, the side walls are found adorned with murals depicting twenty-seven previous Buddhas. The doors and windows are individually carved with intricate and beautiful details, more so with the main doorway at the front entrance of the chapel, noted to be the work of *King Rama II* himself.

An example of a mural painting on one of the main chapel side walls.

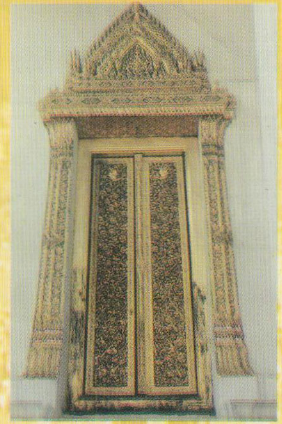

A wood carved door panel done by H.M. King Rama II.

The main *viharn* is surrounded by a circulambutory area of three levels. On the uppermost level are mounted small chapels for each of its four corners. Within each *viharn* resides various Buddha images in different postures, from a Buddha in a reclining posture, to a Buddha in a standing meditation posture, to a Buddha holding an alms bowl, to a Buddha in the act of putting on a monastic robe, as well as of a Buddha in the posture showing him partaking of a *myrobalan* nut. On the second level are to be found 28 Chinese-style *chedi*, or tha, with a bronze horse for each of the four corners of that level. The lowest level of the *viharn* is a wide terrace.

Outside, in front of the main *viharn* are several Chinese-style pavilion statuary said to have been taken from the topmost level of the chapel's circulambutory area. On the other hand, at the rear of the main *viharn* are to be found Chinese-style *Khao Mor* (or hill) statuary supposed to depict Mount Meru and the *Himavana* (Himalayan forest). At each corner of the lowest level which is the terrace, are to be found bronze horses. In addition, the northwest corner which connects the circulambutory area with the *Phra Viharn Khot* stands a monument of *King Rama VIII.*

The front view of the ubosot.

2. The Ordination Hall (or ubosot), said to be the most beautiful in Thailand, is considerably one large structure in itself (72.25 metres in height and 22.60 metres in width) and whose construction was known to be requested by *King Rama III* himself in 1843 A.D. . The structure is supported by 68 pillars, having an eastern gable decorated with the sun motif and a western gable decorated with the portrayal of the moon. The front and rear ingress points of the hall are each made up of double doors which open by parting, and 13 side windows are to be found on each side wall. Inside the *ubosot* rests the *Phra Buddhatrilokachet* image, together with 80 attendant disciple figurines in positions portraying attentive listening to the Buddha's sermon. On the inner walls of the ubosot are mural paintings depicting the life of the Buddha *Gautama*, features of previous Buddhas, and even literary themes.

The "sun" motif on the eastern gable.

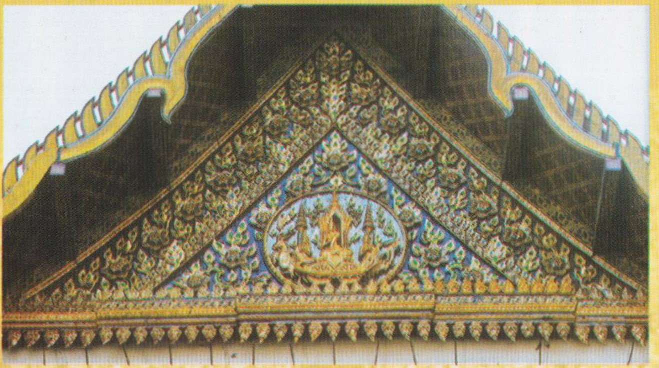

The "moon" motif on the western gable.

Other Structures

Another important structure in the Wat Suthat complex is the *Sata Mahasathanor the Sever Great Places.* King Rama III had requested its construction in the stead of a chedi which was used for the *Wientien* ceremonies of the olden times. At present, the Wientien ceremonial rites are now conducted on *Visakhapusha* Day at the court of *Phra Viharn Luang* instead of at the *Sata Mahasathan.*

The Sata *Mahasathan* is a composite of seven representational elements or religious instances : a living Bo tree brought in as a sapling from *Anuratpura,* Sri Lanka, represents the Bo tree of Enlightenment ; a stone sculpture of a Chinese pavilion represents the pagoda where the Buddha sat to view the Bo tree ; a stone slab stands to represent the Buddha's walking ground; a stone-sculpted pavilion representing a fitting venue for the revision of the *Tripitaka;* an *Ajapala Banyan* tree representing the right venue for preaching the sermon to all living beings; a Banyan tree representing the venue for seeking happiness from nirvana; a Ket tree representing the venue of the last week of the Buddha's search for happiness from *nirvana* before departing from preaching the sermon.

The Buddha images around the cloister.

The cloister of Wat Suthat.

There are also four pavilions (or sala) at the frontage of the complex. These are elevated on stilts and are called *sala loy,* with the middle sala having a Koei or a pedestal for the King to step into or out of the pavilion . There are also four pavilions on each of the sides of the complex but are at ground level, therefore are called *sala din.* At the rear ground of the complex are also four pavilions similar to those found at the frontage.

Sala Din or a single-storey pavilion building at ground level.

Chinese pavilion representing the Chedi where the Buddha stood to view the Bo tree, one of the Seven Great Places or Sata Mahasathan.

PLAN OF *WAT SUTHAT*

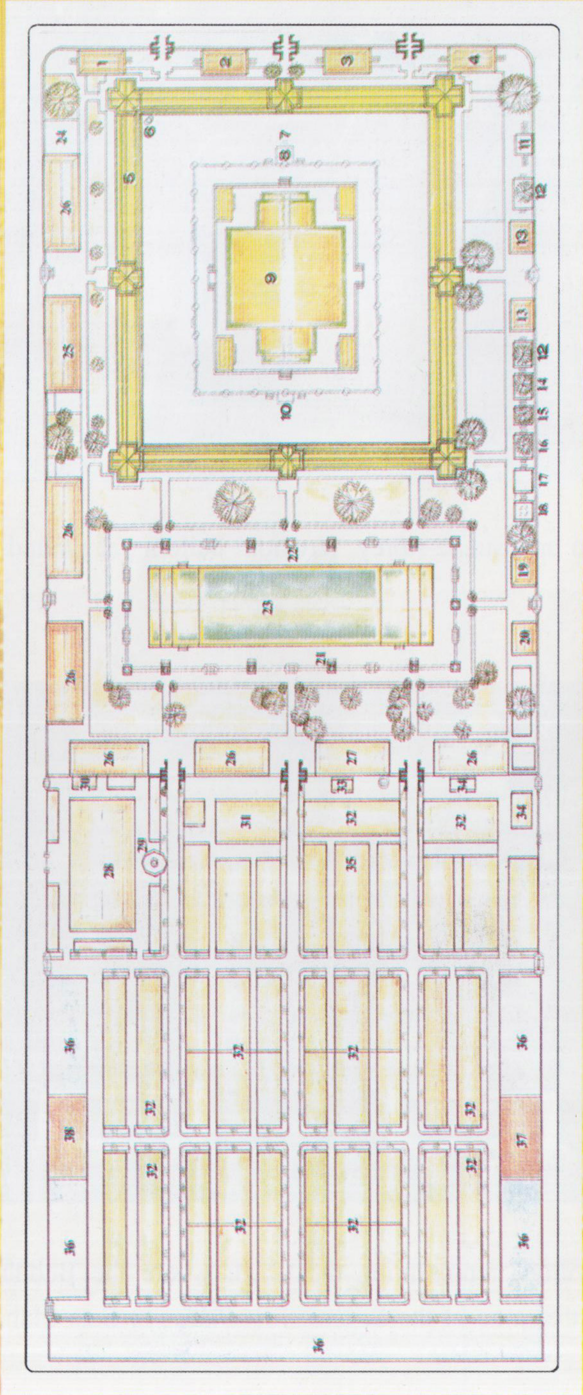

1. Suchada Hall
2. Sunanta Hall
3. Suthamma Hall
4. Suchittra Hall
5. Minor Chapel
6. King Anand (Rama VIII) Statue
7. Vechayan Prasat
8. Chitrlada Garden
9. Main Chapel (housing Phra Sri Sakayamuni Buddha Image)
10. Mount Meru
11. Animmis Chetiya
12. Sri Maha Bodhi Chetiya
13. Bodhi Hall
14. Ashapala nigrodha Chetiya
15. Mucalinda Chetiya
16. Rachayatana Chetiya
17. Ratana Chongkrom Chetiya
18. Ratanakara Chetiya
19. Thosaparamidham Hall
20. Thosapitrajadham Hall
21. Koei Than (Donation Pedestal or Philanthropist's Pedestal from where money or goods are widely scattered to recipients)
22. Sema Stone
23. Ordination Hall (housing Phra Buddha Trilokachet Image)
24. Restrooms
25. Sethi Thong Hall
26. Function Hall
27. Chantasiri Library
28. Preaching Hall
29. Bell Tower
30. Library
31. Abbot Cell
32. Asistant Abbot Cell
33. Meditation Hall
34. Tripitaka Library
35. Somdet's Duvelling
36. Row Houses
37. Wat Suthat Municipal School
38. Monks' School

Small Sala on each corner of the main chapel.

Tha, Chinese style chedis stand on the second level of the circulambutory area of the *viharn.*

Iconography

1. *Phra Sri Sakayamuni,* the main Buddha image, is larger and older than any other bronze cast Buddha image in Thailand. The base of the image (from one knee to the other knee end) is 6.25 metres wide and has a height of 8 metres. In the former days, the image was the main image at the main chapel at *Wat Mahathat,* the centre of the ancient city of Sukhothai. The inscriptions at *Wat Paa Mamuang* relate that Phra Mahathammaracha Lithai of Sukhothai, ruler from 1347 to 1376 A.D, had requested this image cast and then commemorated it in 1361 A.D.. In 1808 A.D., *King Rama I* then requested that *Phra Phirenthep* journey to Sukhothai to retrieve the Buddha image by raft via the river, enshrine it at Tha Chang coupled with a celebration of seven days, and after which transport by sledge to its present site at *Wat Suthat Thepwararam.*

Phra Sri Sakayamuni, the presiding Buddha image in the *viharn.*

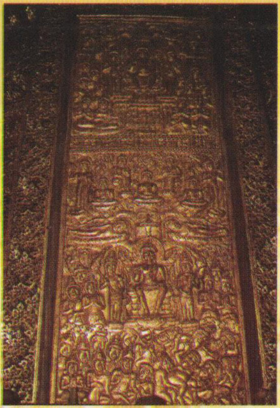

Bas-relief depicting some episodes in the Buddha's life.

2. A *bas-relief,* 2.40 metres in height and 2.59 metres in width, within a frame of floral motif is one piece of sculpture considered as one of the prime pieces of artistry that can be found at the complex. It is considered to be a very valuable historical and artistic treasure, and probably dates back from the 6th or 7th century A.D. in the *Dvaravati* Period. This work of art depicts the life of Buddha in two scenes: one in a posture where Buddha is shown performing a series of miracles, and the other, in the act of preaching to his mother in *tavatimsa avatimas* heaven.

Detail of the bas-relief.

3. *Phra Buddha Trilokachet* is a Buddha image to be found in the Ordination Hall, cast in bronze with basal dimensions of 5.20 metres in width (from one knee to the other knee end) and 8.45 metres in height, in the posture of subduing Mara. The image was cast upon the request of *King Rama III,* and later, named by *King Rama IV* as *Phra Buddha Trilokachet.* In front of this image are 80 attendant disciple figurines.

Phra Buddha Trilokachet, presiding in the ubosot.

King Rama IV requested these images be cast to replace *Phra Sisasada,* which had to be enshrined at Wat Bowornniwet. Each image is made of coloured stucco material and is in a posture of receiving the sermon from the Buddha (at the centre of the Hall). All 80 attendant images are said to be of a size decided upon by *King Rama IV* himself in 1839 A.D..

4. *Phra Buddha Sethamuni* image is to be found in the Preaching Hall. It was constructed at the request of *King Rama III,* cast from various metals from opium cannisters that had been confiscated from the various towns in the Kingdom. The image measures 0.75 metres wide at the base and was constructed in 1839 A.D..

Phra Buddha Sethamuni, presiding in the preaching hall.

Mural Paintings

The mural paintings found at the main *viharn* of *Wat Suthat* are of exquisite beauty, having a wealth of Buddhist philosophy, artistry, and craftsmanship that could rarely be found in Thailand.

The paintings on the side wall of the main viharn portrays 27 of the past lives of the lord Buddha, and underneath the paintings are Thai inscriptions explaining the pictures according to the literary narrative of the Buddhist scriptures*(Khampi Phutawong, Khampi Sambindhitmahanitarn, Khampi Visuthavilasineeattakatha, Khampi Thepumikatha, and the Jataka)*

Mural paintings on a side wall of the viharn.

There are also paintings to be found on the eight pillars which depict the *Triphumlokayasanthan,* and is unique when compared to the other temples where paintings were made on the walls. The murals were restored with funding from the German Government in 1980 to preserve the art works considered to be not only as cultural heritage wealth of Thailand but also of the world.

The mural paintings in the *ubosot of Wat Suthat* are also considered examples of artistry of appreciable quality. The paintings depict the life of the Buddha *Gautama,* precious literary stories, and even including the history of *Wat Suthat* and the City of Bangkok.

The model of a hill, *Khao Mor.*

Bronze horses on the second level of the circulambutory area of the *viharn.*

In addition, the surrounding area outside the temple have other beautiful attractions, to name, the many varieties of trees and the stone figurines of various forms: warriors, wrestlers, dramatic figures, western priests, and animals.

Chinese warrior figurines in Wat Suthat.

The stone Chinese figurines were originally used as ballast for ships, and later on, came to be used as decorations for the temple grounds or at noble's residences. When these art forms gained acceptance and hence became popular, they started to be made to order and turned into prime cargo for the ships, no longer as ballast.

The Chinese warrior figurines that stand in pairs on the steps of both the chapel and the ordination hall are associated with deities in Thai belief. The large wrestler figurines that guard the grounds are placed in pairs at the base of the steps and are associated with giants or yaks also according to Thai belief. Similarly, the Chinese lions paired at the entrance of the temple are associated with the King Serpent, or Naga. The pair of Western priests standing by the wall of the Hall are said to be associated with the guards.

The Chinese pavilion sculptures at the frontage of the main *viharn* circulambutory area is representative of the *Phaichayon* pantheon of Indra at *Suthatsananakon* which is atop Mount Meru, the centre of the universe. Behind the pavilion is a small garden and a pool which are representative of the Sunantha Pool and *Suan Chitrlada,* the residence of *Indra*

The Chinese pavilion or Phaichayon pantheon of Indra.

The model of the hill *Khao Mor,* sculpted from stone and located at the lower circulambutory area behind the viharn is representative of *Mount Meru* which is encircled by the Himavana or Snow Forest of the Himalaya.

The bronze horses placed at each corner of the *viharn* on both the lowest and second tiers of the viharn were constructed at the request of *King Rama III* in 1846 A.D.

Wat Suthat was constructed in 1807 A.D. after the 27th anniversary of the founding of Bangkok by *King Rama I,* the ruler of *Ratanakosin.* There are many structures and artifacts which have been renovated, preserved, and conserved for further use as a centre for Buddhist study and dissemination. *Wat Suthat Thepwararam* also serves as a centrepiece of the art and culture of the country, a living monument for the education and appreciation by all people.

THE TEMPLE IS OPEN DAILY FROM

8.30 A.M. - 9.00 P.M.

ADVISORY BOARD

Phra Visuthathibodee	The Abbot
Phra Pipitdhammasunthorn	Assistant to the Abbot
Professor M.C. Subhadradis Diskul	

Text : Pisit Charoenwongsa

Working Group : Noppol Olarn
Sayan Chamla
Pirak Chavanakriengkrai

Prepared and published for *Wat Suthat Thepwararam*

รับงานพิมพ์...
สิ่งพิมพ์ทุกชนิด

ในราคาย่อมเยา

การ์ดงานบวช งานแต่งงาน งานบำเพ็ญบุญต่าง ๆ

ฎีกากฐิน ผ้าป่า และอื่นๆ อีกมากมาย

ในราคาเป็นกันเอง

รับพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจ

หนังสือที่ระลึกสำหรับแจกในโอกาสต่างๆ

อันเป็นมงคล ได้รับเลื่อนสมณศักดิ์ หนังสือรุ่น และอื่นๆ

มีบริการครบวงจร

สำนักพิมพ์ เลี่ยงเชียง

เพียรเพื่อพุทธศาสน์

จาก พุทธศักราช ๒๔๕๙

โปรดติดต่อที่... **สำนักพิมพ์เลี่ยงเชียง เพียรเพื่อพุทธศาสน์**

๖๗๙/๗๑-๗๔ ถนนประชาอุทิศ ซอย ๔๕ ราษฎร์บูรณะ กทม. ๑๐๑๔๐

โทร. ๐-๒๘๗๒-๙๘๙๘, ๐-๒๘๗๒-๙๘๙๑ แฟกซ์. ๐-๒๔๒๗-๙๕๘๖

สาระธรรมน่ารู้

รวบรวมหลักธรรมจากพระไตรปิฎก
มาเผยแผ่ให้เข้าใจง่าย

โดย...
พระธรรมกิตติวงศ์
(ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต)

รวบรวมธรรมะบรรยายจากรายการโทรทัศน์
คติธรรมนำชีวิต ทางช่อง 11

โดย...
พระพิพิธธรรมสุนทร
(สุนทร ญาณสุนฺทโร ป.ธ.๕)

รวบรวมธรรมะกับการพัฒนาชีวิต
ในแง่มุมของคนรุ่นใหม่

โดย...
พระพิจิตรธรรมพาที
(ชัยวัฒน์ ธมฺมวฑฺฒโน)

โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง
223 ถนนบำรุงเมือง เขตสำราญราษฎร์ กทม. 10200
ของแท้เก่าแก่ที่สุด ตึกเก่า ๒ ชั้น อายุกว่า ๑๐๐ ปี
ไม่มีฟุตบาธ ประตูสีเหลือง
โทร. 0-2223-8979, 221-1050 แฟกซ์. 0-2221-4467

สำนักพิมพ์เลี่ยงเชียง เพียรเพื่อพุทธศาสน์
679/71-74 ถนนประชาอุทิศ ซอย 45
แขวงบางมด เขตทุ่งครุ กทม. 10140
โทร. 0-2872-9898 แฟกซ์. 0-2427-9586

วัดสุทัศน์ ฯ โสภาอารามหลวง งามดั่งสรวงสวรรค์อันเฉิดฉาย
โบสถ์วิหารตระการตาศาลาราย กุฏิหลายหมู่นั้นมั่นคงดี
เกือบจะสองร้อยปีเข้านี่แล้ว ยังเพริศแพร้วเอกลักษณ์อวดศักดิ์ศรี
พระพุทธรูปผ่องภาค **พระศรีศากยมุนี** ประทับที่พระวิหารขานศรัทธา
ในโบสถ์ **พระตรีโลกเชษฐ์** พิเศษสุทธิ์ ศาลา **พุทธเสฏฐมุนี** ศรีสง่า
จิตรกรรมสถาปัตยกรรมล้ำราคา เชิญประชาชาวไทยไปเยี่ยมชม

บริษัท อุตสาหกรรมโคราช จำกัด
พี่-น้องตระกูลเสถียรถิระกุล

ประวัติวัดสุทัศน์ฯ
ISBN 974-493-760-2
9 789744 937605

ประวัติวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร Wat Suthat Thepwararam